

RÁKÓCZI HÍRLEVÉL

Cum Deo pro patria et libertate

A belpolitikai helyzet. Az összeomlás

IMA A HAZÁÉRT NEHÉZ IDŐBEN

RÁKÓCZI HARANGJA: ASSZONYOKRÓL

Rákóczi-nóta

Nagy Iván Rákóczi-kori iratmásolatainak regesztái

A fejedelem karácsonya

Kuruc hagyományörzés Salánkon

Rákóczi fája, szilfamatuzsálem, Balatonkenese

2009 december

tizedik megjelenés

Asztalos Miklós

Rákóczi Ferenc és kora

Rákóczi Magyarország

Belpolitikai helyzet, az összeomlás

A pozsonyi gyűlés ez évben épp úgy nem váltott ki különösebb ellenhatást a nemzeti mozgalom táborában, mint tavaly sem. Az ország belügyei is inkább csak adminisztratív jellegű intézkedéseket kívántak s még csak a szenátus sem jött össze. Mindössze csak egy kis jelentéktelen református vallási ügyben tanácskozott augusztus elején Rákóczi és néhány körülötte levő szenátor a regéci hegyekben. Előzőleg pedig június 16 és július 7 között tartott Sárospatakon tizenegy megbeszélést a szenátussal. Ez a konferencia a fellebbezések revíziójával és a folyó közügyekkel foglalkozott minden különösebb esemény nélkül. Rákóczit sem kötötték le a szenátus ügyrendszerű békés tanácskozásai annyira, mint máskor. Jutott bőven ideje arra, hogy "a reformátusok professzorát Simándit a maga instrumentumaival a várba hívta, egész estig sok szép discursusokban mulassa magát." Máskor pedig Rákóczi volt az, aki "a reformátusok collégiumba menvén, Simándi professzor által producált mathezist nézte, maga is disceptálván véle."

Július 9-én, a poltavai csatával, megfordult a hadiszerencse a cár javára s ettől kezdve ismét aktuális lett Rákóczi számára a varsói szerződésben való reménykedés. Szeptember 5-én Mayerfeld svéd tábornok titkára Bardili és a két evangélikus követ, Krmann Dániel és Podhorszky Sámuel, mint szemtanuk mesélték el Munkácson Rákóczinak a poltavai vereséget. Rákóczi, ha a haza állapota engedte volna, maga ment volna ki Ilyvóra, hogy a cárral találkozzék. Az ország belállapota azonban már olyan volt, hogy kimenetelét futásnak magyarázhatták volna s ez visszatartotta. A kimenetel helyett a szenátus és a konvent összehívásán gondolkodott. De amikor egymás után értesült a dunántúli hadak visszaözönléséről, a franciák súlyos vereségéről s a cár pálfordulásáról (hogy Ágost lengyel királysága mellett foglalt állást), lemondott ezeknek összehívásáról.

A fáradhatatlan Szeniavszka hercegné azonban újabb és újabb tanácsokkal látta el Rákóczit. Október 12-én találkoztak is a beregmegyei Zavadván s azt tanácsolta, hogy Rákóczi igyekezzék Péter cár minisztériumával megismertetni az európai helyzetet, mert különben nem látják ott be, hogy milyen veszély fenyegeti őket még mindég a svédek és a császár szövetségesei részéről. Rákóczinak a cár fegyveres segítséget jelentő komoly ígéretére most annál is inkább szüksége volt, mert az erdélyi urak már szeptember 16-án arra kérték Rákóczit, hogy hívja össze az erdélyi országgyűlést, amit ő október 12-ikére Husztra ki is hirdetett. Ezen a gyűlésen biztosítani akarta a fejedelem az erdélyi menekült rendeket, hogy a cár megtartsa őt az erdélyi fejedelemségben.

A fejedelem a zavadvai kirándulás miatt öt napi késéssel érkezett Husztra s előbb három napig az erdélyi szenátussal értekezett s csak 22-én nyitotta meg az országgyűlést. A hangulat kölcsönösen rossz volt. A fejedelem tisztán látta, hogy az erdélyiek soha nem álltak teljes szívvel és minden áldozatot meghozó elszántsággal mellette. A menekült erdélyiek pedig látva az idő lassú téliesre fordulását, belátták, hogy ebben az évben komoly hadi vállalkozást aligha remélhetnek s így ismét bujdosásban kell telelniök valahol az erdélyi északi széleken.

Rákóczi a megnyitó beszédben meg is rózta a rendeket. Rámutatott az erdélyiek megkopott igyekvésére. Beszéde vázát Beniczky a következőkben jegyezte fel:

"A felséges Fejedelem hosszú peroratóióval declarálta, hogy melly igen megcsökkent a haza szabadsága prosequálásában való fervorok ezelőtteni időkhöz képest, az holott nemhogy Táborban szállani kívánának; de restségnek adván magokat, csak mindenkor Quartélyban kívánkoznak, mellyet jóllehet Országunk illy megszorult állapottyában is eő Felsége a maga hiveitül nem denegállya. Mindazonáltal mivel egyedül, maga a közsegítség nélkül semmit sem tehet, egyenlő szívet az Országban való bémenetelinek modalitásáruul necsak gondolkozzanak, hanem azon eő Felségével edgyütt iparkodjanak is."

Beszédét azzal fejezte be a fejedelem, hogy pedig azalatt is megélhessenek és mindenki előadhassa szenvedett rövidségét, várni fogja a tanácsuraknak eziránt való véleményét és folyamodását.

Az országgyűlés nem is foglalkozott egyébvel, mint a bujdosó erdélyiek elszállásolásával s a még Rákóczi kezén levő tiszai Részeknek, a partiumnak közterheivel. Mint Magyarországon, úgy itt is a közterhek arányos kivetése volt a legnagyobb gond és nehézség.

Az országgyűlés kétnaponként mutatta be Rákóczinak munkálatait, aki azonban eddigi szokásával ellentétben igen gyakran és igen lényegbe vágóan is módosított azokon. Rákóczi tudta, hogy semmi jót nem várhat ezektől a hontalanoktól. Jellemző, hogy az ezekben a napokban is sűrű Rákóczi és Bercsényi közti levelezésben egy szó sem esik az országgyűlésről. A nagyon rövid lélegzetű országgyűlés október 26-án már be is rekesztetett.

A pestis közben nem hogy alábbhagyott volna, hanem még jobban terjedt. A szörnyű epidémia előli állandó bujdosásban, leolvadt és leromlott kis seregével, nyugati és keleti menekültekkel a nyakán, a nyílt devalvációt követő letargiában a fejedelem még mindég nem adta fel a reményt. A külpolitikai reménysugarak csalóka játéka mellett decemberben végre valami tényleges segítséghez is jutott a menekült és befogadott svéd-barát lengyelekben és a főseregtől elszakadt svédekben. Közben megkísérelte Bécsben felajánlani a Londonban és Hágában tanácsolt békekötést, de onnan az udvar Bruyninxon keresztül ridegen visszautasította.

Ilyen körülmények közt igazán nem tehetett mást Rákóczi, mielőtt a tétlen tespedésben önmagától szét nem oszlik a még megmaradt kis haderő, mint rászánja magát egy támadó hadjáratra, amely siker esetén ismét felrázza a csüggedő és békét sóvárgó kedélyeket.

Rákóczi tisztán látta ezt a belpolitikai helyzetet. Őt mindég csak a külpolitikai remények csalfa visszfénye zavarta meg. Már november elején ezeket írta Bercecsényinek: "Olvasván azért az Kegyelmed utóbbi levelét és fájdalmas szívvel szemlélvén az tiszték, Generálisok és az had szíve, elméje bódulásokat: megvallom, médiumot nem látok, hanem qui perdit numerum, incipiat iterum. Zúr-zavart kell indítanunk és az által boldogulásunkat keresnünk: mert soha nemzetünknek tébolygó és sok rosszat lankadásunktól reménlő elméjét újonnan meg nem egyeztetjük jobban, mint ezen újonnan felgerjesztett szívünk jelenségében."

Ez a vállalkozás a romhányi csatával ért véget, melyről ugyan mind a két fél azt hitte, hogy ő nyerte meg, de mely mindenképpen a kurucok kudarcát jelentette. Ettől kezdve a tél végét és a tavasz elejét a haddal való vesződés és a diplomáciai műveletek foglalták le. A lengyel csapatok megszőktek, miután rengeteget zaklatták a népet s több bajt, mint hasznot hajtottak. A svédek felfogadása és a császár ellen való felhasználása miatt XII. Károly tiltakozott, akinek szüksége volt a császár barátságára, hogy magának visszavonulási területet biztosítson.

Június közepén ismét összegyűjtötte Rákóczi Huszt mellett az erdélyi tanácsnokokat és nemeseket s ott maga is megjelent. Ez a tanácskozás már épp úgy nem lendített semmit az erdélyi ügyön, mint az előbbiek sem. Maga írja: "ott velük az erdélyiek felbátorítását illető, mindazáltal meglehetősen sikertelen és határozatlan intézkedéseket állapítottam meg."

Már a tél nagy gondok közt telt el. Rákóczi csapataival a tüzelőfa és tábori gunyhók hiánya miatt kénytelen volt a pestis által részben, vagy egészen kipusztított falvak közelében szállani táborkba, hogy lebontva az elhagyott házakat tüzelőhöz jusson. Ilyen nyomorúságos táborozás után, végig kergetve a pestistől az egész megmaradt országon, élelmelési gondokkal küzdve s egyre jobban szétmálló sereggel, nem sok kilátással lehetett neki menni a nyárnak. Elmúlt a nép régebbi rajongó lelkesedése. A Dunán átkelő Palocsayt már nem szeretet fogadta, hanem idegenkedés, mert a nép látta, hogy oly kis sereggel jött, amellyel nem arathat maradandó sikert s már tudta, hogy az újabb kivonulás után megint csak rajta áll bosszút a német. Heister mai szemmel alig elhíhető kegyetlenkedése a kuruc érzelmű polgári lakosságon az évek egymásra toluó sora alatt megtörte a lelkek ellentállását. A békét és közbiztonságot sóvárgó polgári lakosság léleken egyre jobban elfordult a kurucoktól, látva, hogy csak bajt hoznak fejükre, de a császáriak bosszújától már nem tudják őket megvédeni. Így fordult Béri Balogh ellen a dunántúli nép közhangulata. A lelkek már feladták az ellentállást...

Érthető, hogy ilyen körülmények között Rákóczi kapva-kapott a híren, hogy a Moldvában álló Gruzsinszkij hétezer lengyelével, köztük a szökevényekkel, ismét szolgálatába akar állani. Tavasszal még szidta őket, amikor megszőktek, most azonban egy pillanatra megint reménykedni kezdett, hogy Erdély felől a lengyel sereggel úgy elöntheti az országot, mint az árvíz. Erre a segítségre azonban már nem került sor.

A téli hónapok alatti látszólagos elülése után tavasszal ismét s még újultabb erővel tört ki a pestis. Egymás után hulltak el a sereg főtisztjei. De pusztított a járvány a fejedelem és Bercecsényi környezetében is. A viszonyok napról-napra rosszabbodtak. Már arra kellett Rákóczinak Károlyit utasítania, hogy csak azoknak az erdélyieknek a családjáról gondoskodják, akik részt vesznek a hadjáratban. Az elmaradt lengyel segítség miatt megint késett az erdélyi hadjárat, ami lassan teljesen elfordított mindenkit Erdélyben Rákóczi mellől. Semmi kétséget nem szenvedett, hogy a felkelés ügye az utolsó hónapokat éli. Csak egy erélyes császári offenzívának kellett bekövetkeznie. Ez pedig nem sokáig várattott magára.

Már a tél utóján kellemetlen hírt hallott Rákóczi. Híre jött, hogy az udvar az előregedett s kegyetlenkedő Heister helyébe, a kitűnő katonát, Pálffy János gróftot bízza meg a magyarországi hadjárat vezetésével. Rákóczi tudta, hogy Pálffy jó katona és jól ismeri a kuruc katona minden hibáját.

Rákóczi már be is vallotta Károlynak október 1-én, hogy rég nem bízik a nemzet önerejében:

"Én is ezért bátran mondhatom", írta "hogy mindeneket elkövettem, amelyek tüllem telhetnek és noha tudom, hogy eztet kevés ember ismeri meg s még Kegyelmed is megmosolyogja: de, ha külömben vagyon, tudom, - számadás nélkül nem marad Isten előtt. Hitemre mondom, esztendők folynak, - az mióta tudniillik az rézpénz elveszett, - hogy magunk ereje által való boldogulásunkat nem reménlettem, hanem külső segítségekben vetettem reménségemet s ezek által most is bátran bizom, hogy Isten megsegít bennünket: mert tudom, érettünk csudát nem téssen, természet szerint pedig - csuda nélkül más útja nincsen. Ezt nekem is szintén oly nehéz várni, mint akárkinek másnak, - de valamint az drágaságban ámbár nehéz is megvárni az aratást, de avval csakugyan nem érhetik szaporábban a buza: ugy bizonyára azt sem közelíthetem én, minek előtte az ideje el nem érkezik; s ehhez pedig miért s micsoda reménségem vagyon? mi haszna mondanom, mivel kevesen hiszik; megmondom Kegyelmednek, Isten szemben juttatván Kegyelmeddel. Minthogy pedig a békességhez, - se jóhoz, se rosszhoz - éppen nem bizhatván, az hadakozással kintelenek vagyunk: arra fordítsuk minden erőnket, hogy üdöt nyerhessünk és adjunk azoknak, akiktől minden jót remélhetünk".

A helyzet annyira kritikussá vált, hogy 1710 őszén már nem tudott Rákóczi a tiszai Részekben országgyűlést tartani. Kénytelen volt belemenni az erdélyiek előterjesztésére az exlexbe s a következő évre a tavalyi kulcs szerint vetett ki a Partiumra, a Részekre 18.800 rajnai forint adót, hogy a hadak ne maradjanak rongyosan és ellátatlanul. Rákóczi talán gondolni sem mert arra, hogy a vég oly közel van. Pedig midőn október 17-én elhagyta Patakot, mint hitte pár napra, örökre elhagyta azt...

A császáriak offenzívája megindult. A kör egyre kisebbre szorult. Cusani Szolnokot is bevette. A császáriaknak szabad lett az út Erdély felé s Rákóczi egyre jobban északra szorult a Tiszántúlon is. Nem hiába írta udvarának Palmes új bécsi követ ezekben a napokban Londonba: "Szegény magyarok! Megérdemlik a részvétet s én a szabadságot annyira szeretem, hogy mindent elkövetek érdekükben; de szerény véleményem szerint hiába reménykednek, hogy ezzel az udvarral tárgyalhatnak". Sőt úgy látta Palmes, hogy már a kegyelem kérésével is elkéstek.

A labancok és császáriak előnyomulása kapcsán tartani lehetett attól, hogy Rákóczi és Bercecsényi élete nem lesz biztonságban. Nagyrészt ezért is, de mert az elbetegesedett és teljesen tétova lett Bercecsényi csak útjában volt, november 20-án elindította Rákóczi Bercecsényit Munkácsról Lengyelországba Ágost királyhoz. "Bercecsényit még Szerencsről elküldém", írja Rákóczi, "hogy tegye meg előkészületeit lengyelországi útjára, ahová őt azon ürügy alatt akarám küldeni, hogy a cár teljhatalmazottjával Dolgoruky herceggel érintkezzék. Küldetésének valódi oka azonban az vala, hogy oly hadjáratról gondolkodtam, amelyben Bercecsényi tétovázó szelleme, gyakori betegeskedése és más egyéb alkalmatlanságai miatt nagyon terhemre lett volna; különben is ő már nem igen volt képes nagy fáradságok elviselésére". Bercecsényi többet nem is tért vissza Magyarországra.

Bár a császár nem szentesítette, csak hét évvel később a pozsonyi országgyűlés proscibáló nyilatkozatát, az mégis csak érezte a hatását. Egyes gyöngébb ellentállású emberek meginogtak s egyre többen hagyták el a kuruc zászlót. Akadtak egész csapattestek, amelyek elbocsáttatásukat kérték. XI. Kelemen pápa brevéje is érezte a hatását.

"XI. Kelemen pápa kibékülvén József császárral" olvassuk Rákóczi emlékiratában "intő levelet adott ki az összes magyarországi papsághoz, hogy ismerje el törvényes magyar királyul József császárt, s hagyja oda a konföderációt, különben egyházi átok alá vették. Hasonló bullát intézett a lengyel bitorosprimáshoz is Augustus király ügye mellett. Azonban a lengyelországi clerus jobban tudta: mire kell az efféle bullákat becsülni, mint a magyarországi. A katolikus tisztek és nemesek pedig, habár nem igen voltak is vallásosak: mindannyian a papság példáját kezdik vala követni. E cselszövénynek köszönhetem, hogy elvesztettem ama két erősséget (Szolnok, Eger), amelyekre nagy mértékben számítottam. E két erősség elvesztése véget vetett oly rég ápoló tervemnek..."

Rákóczi október 3-án azt írta Károlynak: "látván, hogy magunk erejével való boldogulásunkat nem remélhetjük s csak egyedül a moszkva segítségére kell elménket vetnünk,... nincs egyéb mód benne, hanem az mezőt elhagyván, erősségekre kell szorulnunk". Ebből a kettős célból azonban a rohamos gyorsasággal romló helyzetben már csak egyet lehetett munkálni: az orosz segítség sürgetését. Mert Rákóczi nemcsak a mezőt volt kénytelen feladni, de a várakból való defenzíváról is le kellett mondania, mert várai egymás után estek el. Így páratlan gyorsasággal foszlott szét az utolsó katonai ellentállás reménye is.

Heister bécsi bukását első sorban politikai érzékének teljes hiánya okozta. Hadvezetői képességei is fogyatékosak voltak, győzelmeit nem tudta kiaknázni, de főleg féktelen terrorjával váltotta ki az udvar elfordulását személyétől. A kuruc csapatok felismert bomlásából és Rákóczi észrevehető passzivitásából Bécsben arra következtettek, hogy a felkelés vége felé közeledik. Ezért kellett Heistert elejteni, aki a békekötésnek feltétlen akadálya volt s helyére oly embert kerestek, aki alkalmas arra, hogy Magyarországon akár fegyverrel, akár diplomáciai készségével, de előkészítse a kibontakozást. A haditanács magát savoyai Eugent akarta megnyerni erre a feladatra, de az mereven elzárkózott előle. Pálffy személyét nemcsak Eugen herceg bizalma tolt az előtérbe, de a személye mellett megnyilvánuló császári akarat is. A tábornagy legidősebb lánya, Mária, közismerten nagy hatással volt a fiatal József császárra. Szeptember 27-én értesítette a haditanács Pálffyt az uralkodó elhatározásáról. Heister igyekezett a vezércsere elé akadályokat gördíteni, de Eugen hozzájárulása megerősítette Pálffy pozícióját, aki most már feltételeket szabott a fővezérség átvétele esetére. Pálffynak ma teljesen szokatlan eljárása ugyan némi megütközést keltett Bécsben, olyannyira, hogy Pálffy ezt észrevéve, kívánságaival vissza is vonult s így sikerült fővezéri megbízatását megmenteni. Október 22 körül Hainburgban Pálffy haditanácsot tartott gróf Herberstein és gróf Schlick közrevezetésével és az ott megállapított haditervek értelmében megkezdett hadműveletekkel november elején átvette a főparancsnokságot.

Rákóczi Emlékiratában úgy ír, mintha Pálffy kinevezése hírére ő utasította volna Károlyt, hogy keresse Pálffyval az összeköttetést s figyelmeztesse, hogy dicsőségesebb a háborút békekötéssel befejezni s kérjen tőle fegyverszünetet. A valóság azonban némileg másként folyt le. Rákóczi egyes momentumokra már nem emlékezett vissza Emlékirata írásakor.

Kinevezésekor Pálffy negyvenhét éves volt. 1681-ben, tizennyolc éves korában kezdte meg katonai pályafutását és tevékeny részt vett az egész felszabadító háborúban, így Buda ostromában és elfoglalásában is. Utóbb a Rajnánál, majd Itáliában harcolt s 1703-tól mint Horvátország bánja Magyarországon harcolt a kurucok ellen. A császári csapatok sikereiben nemegyszer kiváló része volt. Rákóczi már februárban hallotta, hogy Bécsben Pálffyra gondolnak. Kinevezésekor egy névtelen röpiratban, melynek valószínűen Rákóczi volt a szerzője, vagy sugalmazója, Isten végzésének tartotta Pálffy kinevezését s zálogául annak, hogy a nemzet ügyét most már állandó boldogulásunknak és nyugodalmunknak csendes révébe fogják most vezetni. Kétségtelen, állapítja meg Lukinich Imre, a szatmári békekötés történetírója, hogy Pálffy megbízatása az adott viszonyok között a legszerencsésebb politikai tény volt.

Pálffy feladata nem volt könnyű és egyszerű. A pestis és az élelmezési nehézségek rengeteg költséget okoztak Bécsnek s pénz a bécsi kincstárban soha nem volt fölös számban. Jelentékeny létszámú sereget kapott ugyan, de az szanaszét volt szórva. Viszont Pest felé utaztában maga is látott hazaoszló kuruc csapatokat s látta, hogy a felkelők ereje teljesen felbomlott. Különösen kellemetlen volt a császári seregnek az, hogy hiányzott a magyarországi és erdélyi császári csapatok között az együttműködés. Pálffy azonnal elrendelte, hogy az erdélyi csapatok nyomuljanak Debrecen felé. Maga pedig megkezdte a kuruc váróv felgöngyölését. Így, bár a császári sereg súlyos anyagi és élelmezési zavarokkal küzdött, a gyors és eredményes előnyomulással ezt sikerült ellelelni s Rákóczi csak a győztes sereget látta fenyegetően közeledni. Szolnok, Tokaj, Sárospatak egymást követő gyors eleste a kuruc csapatokat végleg megzavarta. A kuruc csapatok már egymással szemben is bizalmatlanokká lettek. Pálffy nap-nap után meggyőződött róla, hogy a kuruc seregben általános már a békevág. Talán a hamburgi értekezlet is felhatalmazta rá, vagy csak magyar szíve diktálta, mindegy, de a nap-nap utáni tapasztalatok után arra gondolt, hogy felveti a békés megegyezés gondolatát.

Ezt alátámasztotta az is, hogy talán egyedül, de világosan látta serege rengeteg belső baját, amely egyszer csak az akcióképtelenségévé is fokozódhatik. Számított a békekészség kinyilatkoztatásának nagy erkölcsi hatására, ami nem is maradt el. Minden attól függött s az egész elhatározás azért volt alapjában véve mégis csak merész dolog, hogy Rákóczi mit fog látni Pálffy kezdeményezése mögött. Hitelt fog-e adni annak s őszinte békekészségnek fogja tartani, vagy csak egyszerű fogásnak, amelynek célja a mozgalom katonai leszerelése, hogy azután diktálni lehessen a feltételeket.

Pálffy ennek a merész lépésnek megtételére jól választotta ki a lélektani pillanatot. November 14-én magánlevélben kereste fel Károlyi Sándort. Egyelőre csak Károlyi személyével foglalkozott s igyekezett rábeszélni, hogy hódoljon meg. Kérte, hogy küldje el meghatalmazottját, akivel nyíltan tárgyalhat. Intette, hogy úgy csinálja meg a maga szerencsését, hogy gyermekei ne átkozzák majd érette.

Károlyi, aki ekkor már az egész kuruc haderő parancsnoka volt, módfelett meglepődött Pálffy váratlan ajánlatán. Rákóczin kívül egyedül ő ismerte igazán a további ellentállás reménytelenségét, azonban bizonyos kevésbé volt fanatikusa a külpolitikai reményeknek. Károlyi közölte Pálffy levelét Rákóczival, aki úgy értelmezte Pálffy kezdeményezését, hogy az Károlyn keresztül ugyan, de tulajdonképpen hozzá van intézve. A kuruc sereg amúgy is gyenge lábón álló egysége miatt ugyan még nem tartotta célszerűnek, hogy Károlyi és Pálffy személyesen találkozzanak, de utasította Károlyt, hogy levélben feltétlenül válaszoljon Pálffynak. Maga Rákóczi is dolgozott ki egy kibontakozási tervet, vagy legalább is sugalmazta azt "Egy igaz magyarnak hazája dolgai felől való elmélkedése" címmel. Ezt az iratot átvette az a követutasítás is, amelyet Károlyi adott annak a követének, aki a fejedelem tudtával és utasításával a Pálffynak adott választát vitte Pálffynak. Károlyi még előbb közölte Rákóczival a Pálffynak adandó válasza tervezetét s annak hozzájárulása után december 9-én küldte csak el levelét Pálffynak. Ez a levél teljesen Rákóczi utasítása alapján készült s így kétségtelenül félhivatalos jellegű volt. Károlyi a maga személyét egész a háttérben hagyta a levélben, csak azt említette meg, hogy nem tudja, miként tudja a conföderációhoz való esküjét összeegyeztetni a Pálffy által ajánlott dolgokkal, de azért biztosította Pálffyt, hogy a béke munkálásán fáradozni meg nem szűnik.

A levél másodrangú jelentőségű volt a követ szóbeli utasítása mellett, amelyre az egész diplomáciai tárgyalás súlypontja helyeztetett. A szemben álló két fél között mérhetetlen elvi ellentétek voltak. Ezt kellett a követnek áthidalnia, felismerve azokat az érintkező pontokat, amelyek alapján megindulhatnak az érdembe menő megbeszélések, majd tárgyalások.

Erre a kényes és nagy diplomáciai érzéket kívánó szerepre Károlyi választása, kétségtelenül Rákóczi beleegyezésével, a Bihar megyei alispánra és debreceni főbíróra, Komáromi Csipkés Györgyre esett.

Komáromi Csipkés György nem volt hétköznapi ember. Hasonló nevű közvetlen őse korának egyik legkitűnőbb református egyházi szónoka és teológiai írója volt. Ő maga közeli bizalmasa volt Károlynak s közéleti pályája arról bizonykodik, hogy derekasan megfelelt hivatásának.

Kettős feladat hárult Komáromi Csipkésre. Elő kellett készítenie a szóbeli tárgyalásokat azon utasítás alapján, amelyet Károlyi december 9-én Rákóczi hozzájárulásával részben levélben, részben élőszóban adott neki. Ezenkívül tisztázni kellett Károlyi személyes meghódolásának lehetőségeit és körülményeit, amelyekre Pálffy november 14-iki levele félreérthetetlen célzásokat tett.

A vett utasítás értelmében Komáromi Csipkésnek le kellett szegeznie, hogy Rákóczi a pozsonyi gyűlés egyoldalú határozatait nem fogadhatja el magára kötelezőnek, mert őt ígérete kötelezi arra, hogy a béke ügyéről a vármegyék jelenléte nélkül intézkedés nem történhetik. Ha úgy látta volna a követ, hogy Pálffy fegyverrel akarja kicsikarni a döntést, akkor figyelmeztetnie kellett volna Pálffyt, hogy Rákóczi tudja, miszerint Pálffy seregrészei szét vannak szórva s ezért nem tart általános támadástól. Résztámadással szemben pedig készen áll az ellentállásra, mert "a vitézlő rendnek is nagy kedve nevelődött és mintegy megújult". Még ha győzne is Pálffy, a kurucok akkor sem tennék le a fegyvert, hanem védett állásokból folytatnák tovább a harcot. Ha pedig kudarc érné Pálffy fegyvereit, akkor az állásába kerülhet. Csipkésnek ezek szerint le kellett beszélnie Pálffyt a háború folytatásáról s legalább egy fegyverszünet szükségéről kellett meggyőznie.

Emellett módot kellett találnia arra is, hogy a fejedelemtől írt, vagy legalább is általa sugalmazott röpiratot, az "Egy igaz magyarnak hazája dolgai felől való elmélgését", Pálffy kezébe juttassa.

Ez az Elmélgés rámutatott arra, hogy a magyar nemzet már volt a tatár, cseh, török és német rabságába vetve, de "mindezen nemzetek között leghosszabb rabságát kétségkívül az német igája alatt" szenvedti. "Valjon van-e oly magyar, aki által nem látta, hogy miótátul fogvást az Ausztriai Ház fejére jutott a magyar korona, avagyis miótta az Habsburgi Ház Ausztriai birodalmához jutott, azon nem igyekezett volna: hogy lehessen a magyar nemzetet állandó, jobbágyi birodalma alá hozni? Melyre minekutánna szines házasságbéli kötésekkel magának utat irtott volna: lássuk elsőben, sok titulások és jószágok osztogatásával mennyire kívánta hódítani nemzetünk elméjét és következendőképpen az kedvezésekkel s ajándékokkal azon véget el nem érhetvén, valjon van-e oly családrtság, üldözés és kegyetlenség, amellyel nem élt volna feltött szándéka végbevitelére?" Hangsúlyozta az Elmélgés, hogy az udvar a csalódásait a múltban is véres kegyetlenkedésekkel és jogtalansággal bosszulta meg. Utalt arra, hogy Caprara ígéreteit Caraffa nem tartotta be, Caraffa ígéreteit pedig Kollonics másította meg. Pálffy, mint magyar ember, megtartaná ígéretét, de meddig tartják őt meg állásában s az utód úgy járna el, mint a múltban jártak el az utódok. Utalt arra is, hogy a császár elhalálózása esetén Károly, a császár öccse, távol élne Spanyolországban s így Magyarország felett a kegyetlen bécsi miniszterek uralkodnának s a férfi-ág kihalta után bizonynal bevezetnék a leányági örökösödést, ami újabb német rabságot jelentene. Az volt az Elmélgés végkonklúziója, hogy minden igaz magyarnak arra kell törekednie, hogy a hadakozást az általános európai békekötésig, vagy József császár haláláig elnyújtsák, mert ennek a hadakozásnak csak ünnepélyes békekötéssel szabad végződnie. Különben semmi garanciája nincs annak, hogy a magyar nemzet megszabadul rabságából.

Rákóczi tehát még most is ragaszkodott a szabályszerű béketárgyaláshoz és ünnepélyes békekötéshez. Károlynak, mint Lukinich írja: "anyagiak iránt különben sem érzéketlen lelkére" azonban nagyon hatott Pálffy említett, egyénileg igen kedvező lehetőségeket nyújtó levele, amely neki felajánlotta a "restitutio in integrum" lehetőségét. Károlyi tisztán látta, hogy Eger, Jászóvára, Krasznahorka eleste után már a várakra támaszkodó ellentállás is reménytelen. Valóban a követ elindítását követő napon elesett Eperjes és Bártfa is. Tudta azt is Károlyi, hogy ő is felkerült a proscribáltak listájára s József császár 1710 május 29-én kelt rendeletével Károlyi összes birtokait gróf Batthyány Ádámnának, Rákóczi legendás emlékü fiatalkori álmképének adományozta. A kurucok rovására 1710-ben egész sereg császárhű magyar főúr és még több osztrák-cseh főúr, hivatalnok és tiszt kapott nagyobb birtokadományt a császártól. Károlyi tudta, hogy egy kiegyezéssel békének ezek az új s még többnyire csak reménybeli nagybirtokosok heves ellenzői lesznek, tehát a magáét csak egyéni akció útján mentheti meg. Ez az elgondolás vezette akkor, amikor követet a Pálffy által megpendített saját meghódolása ügyének megbeszélésére is utasította.

Komáromi Csipkés ügyes volt. Meggyőzte Pálffyt, hogy Károlyi elhatározása őszinte. Pálffy azonnal jelentette ezt gróf Wratislaw cseh kancelláron keresztül József császárnak s a minisztertanácsnak, akik egyformán meglepéssel vették ezt tudomásul. József már december 22-én ünnepélyesen biztosította a minisztertanács tudtával Károlyit, hogy kegyelemben részesíti, javait és főispánságát visszaadja, de azt kívánta, hogy hűségéről Károlyi mielőbb tegyen bizonyosságot. Pálffyt pedig teljhatalommal ruházta fel a Károlyival való tárgyalások vitelére.

Károlyi küldöttje a Rákóczival való megegyezés lehetőségeit is felvetette Pálffynak. Pálffy úgy vélte, hogy abban az esetben, ha Rákóczi lemond az erdélyi fejedelemségről s arról, hogy a tárgyalások fegyverszünetben és országgyűlésen folyjanak s "alázatos levélben" magának és híveinek kegyelmet kérne a császártól, a kegyelem nem maradna el. Pálffy azt izente még Rákóczinak, hogy "Ne bizzon a külső hatalmasságoknak segítségben és hitegetésekben, mert azokban megcsalatozók, hanem ha valamit akar, a dologgal ne késsen, mivel ő felsége hadai megindulnak és ha az kevés lesz, léssen ő felségének 40 regimentje is".

A hónap közepe táján értesült Rákóczi Komáromitól Nyírbaktán Pálffy javaslatairól. Károlyi ekkor már személyére biztosítva volt Pálffy részéről, ha még nem is adatott ki a császári nyilatkozat s ezért Pálffy álláspontjára helyezkedett s igyekezett Rákóczit is rábírní arra, hogy vegye fel a tárgyalásokat a Pálffy által ajánlott alapon. Sőt még ott Nyírbaktán memorandumban dolgozta fel Pálffy ajánlatait s javasolta Rákóczinak azok elfogadását. Rákóczi Munkácsra ment, ahol a karácsonyi ünnep alatt megadta a maga választát a Kisvárdán levő Károlynak.

Pálffyhoz a már szokott úton Komáromi által élőszóban juttatta el Károlyi Rákóczi udvarias, de inkább visszautasító választát. Rákóczi egyetlen egyet sem fogadott el a Pálffy által proponált pontokból. Csak abba volt hajlandó belemenni, hogy ne külön béketárgyalás legyen, ha az a császárra nézve kellemetlen, hanem az országgyűlésen folyjék le a tárgyalás. Rákóczi válasza tehát nem szolgálhatott tárgyalási alapul. Viszont Károlyi biztosította Komáromi útján Pálffyt, hogy ami a hűségre térést illeti, a maga részéről elhatározása végleges és teljes, sőt már célzást tett arra is, hogy Pálffy csak véle tárgyaljon. Erre vonatkozólag ezt írta

Komárominak adott utasításában: "Mindezeket jól megfontolva, ő excellenciáját alázatosan kérem, bölcs tanáccsal tovább is engem támogasson, igaz hazafiai lévén, vizsgáljuk meg azokat, amik hazánk törvényeinek megtartására és hazánk boldogulására céloznak, félretévén minden privátumot. A hercegnek (Rákóczinak) is semmi kedvesebben nem eshetik, mint egész tehetségével azon igyekezni, hogy örökösön a békekesség öszve köttetve a szabadsággal, országunk boldoggá és szabaddá tétessék".

A nemzeti mozgalom vezérének, Rákóczinak és Károlyinak, a kuruc hadsereg főparancsnokának útjai 1710 karácsonykor elváltak egymástól...

Rákóczi december elején Kállón még szemlét tartott összevont csapatai felett s azokat jobbaknak, népesebbeknek látta, mint hitte. Ez a kuruc seregszemle aggasztotta a saját seregének belső zavaival tisztában levő Pálffy s ezért koncentrikus előnyomulásra szánta el magát Debrecen irányában. Hogy minél nagyobb népszerűsége tegyen szert, kegyesen bánt a meghódított vidék lakosságával. Felére csökkentette a Debrecenre kivetett hadisarcot. Megerősítette a nemesek és polgárok jogait és kiváltságait, sőt még a vallások szabad gyakorlásának kérdésében is elment addig a maximális határig, ameddig az udvar engedte. Helyes és tapintatos politikai érzék vezette ilyen irányú működésében, ami nem is lett hatástalan.

1711 januárjában indult el Pálffy Debrecen felé, ahova kevéssel utóbb főhadiszállását is helyezte. Nádudvaron fogadta Pálffy Komáromi Csipkést. Megmutatta neki József császár leiratát a Károlyinak adott kegyelemről. Rákóczi válaszára azonban teljesen elutasító feleletet adott. Hajlandó volt ugyan, hogy Rákóczi levelét, amint azt Rákóczi kívánta, az esztergomi érsekhez a hivatalos út betartásával eljuttassa, de inkább arra intette a fejedelmet, hogy közvetlenül forduljon az udvarhoz: "alázta meg magát" izente "és alázatosan írjon egy levelet, kérjen kegyelmet mind maga, mind jószágai végett és hogy a felséges császár az országot ilyen pusztult állapotjában kegyelmesen vizsgálja meg, régi szabadságaiban és törvényeiben tartsa meg", azonban intette arra is Rákóczit, hogy "mig ideje van, igazán fogjon a dologhoz, mert ha az időt halasztja, semmi jó sem jön ki belőle".

Pálffy személyes varázsa megnyerte a megegyezés ügyének Komáromit is, aki Károlyit, aki erre már különben is elhatározta volt magát, még külön is biztatta. Pálffy előnyomulása, a hurok szorulása és a császári kegyelem Károlyit most már döntő lépések megtételére készítették. Most már nem lehetett taktikázni és követjárásokkal időt húzni. Pálffy számításai kitűnően beváltak.

Január elején már nemcsak az ország gondjai szakadtak Rákóczinak a nyakába, de az udvarába menekült úriasszonyok siralmait is hallgatnia kellett. Udvarában Károlyiné már arra gondolt, hogy merre szökjék: az olcsóbb Moldvába, vagy a pestises Lengyelországba?

Szieniavszkijné útján állandóan értesült Rákóczi a lengyel-orosz-svéd-török ügy fejleményeiről s ezért elhatározta, hogy átmegy Lengyelországba s személyesen jár utána, hogy mit remélhet Bercsényi sokat emlegetett orosz segítségéből. Rákóczi megírta Károlyinak, hogy visszajön Lengyelországból s kérte, hogy nyugtassa meg a hadakat, mert épp a segítség ügyében megy ki. Végül arra kérte, hogy biztosítsa neki a visszatérés útját Munkácsra, nehogy útja elvágassék.

Január 11-étől 27-éig volt Rákóczi Lengyelországban, ahol nemcsak a segítség ügyében járt, hanem még az erdélyi bujdosók kiküldöttoivel is tárgyalt, akik sorsuk iránt érdeklődtek nála. Rákóczi kint meggyőződhetett, hogy az orosz segítség koránt sincs oly közel, mint Bercsényi hitte. Sőt értesült arról is, hogy a török támadása esetén ez a remélt segítség végleg el is marad, összeomlott körülötte minden. Rákóczi később, mikor már egész énjén kisebb-nagyobb botlásainak és szenvedélyeinek mély büntudata uralkodott, így írt erről Önéletírásában: "Ezen idő alatt én államügyek ürügye alatt Lengyelországba mentem; hogy miért, te tudod Uram; nem is kívánom azt, hogy szégyenem előttem rejtve legyen; ámbár az emberek előtt föl nem fedem; megértem én az ostorcsapásokat, amelyekkel engem nyomorgattál, de azért nem tértem észre. Tanácstalanul, mindenfelől szorongatva, látszat szerint akarotodnak alávettem magamat és nyugodt lélekkel türtem az idő méltatlanságait, de szívem távol volt tőled, mert a bűn lakozott bennem".

Rákóczi utóbb megaláztatását büntetésnek tekintette, amiért szívében még lángolt a szenvedély, amely őt Szieniavszkához fűzte. Pedig ekkor is ez az asszony volt az egyedüli lény, aki mellette állt, támogatta, biztatta. Elment vele Drohobiczára, ahol Rákóczi találkozott Dolgorukijjal. Vele volt a reményekben való csalatkozásban s ott volt Skoljében is, amikor Károlyi 27-én felkereste ott Rákóczit. Ez az asszony volt Rákóczinak immár egy évtized óta leghűségesebb támasza, míg Rákóczin és Rákóczi közt az évtizedes elszakadás végzetesen elmélyítette azt a távolságot, amely - rövidebb intermezzóktól eltekintve - már házasságuk első éveiben mutatkozott.

Károlyi és Rákóczi találkozása döntő jellegű volt. Rákóczi most már tisztán látta a külföldi remények haszontalanságát, Károlyi pedig közölte vele a magyarországi állapot végzeteszerű összeomlását s mindazt, amit a közte és Pálffy közt lefolyt tárgyalásokból közlendőnek vélt.

Pálffy bár megszállta a hajdúságot, nagyon jól tudta, hogy hiányosan élemezett csapataival a kemény télben támadást aligha kísérelhet meg. Az erdélyi csapatok is olyan elcsigázva érkeztek meg, hogy azokra sem számíthatott. Hogy tehát vérontás és kockázat nélkül jusson az egész Tiszántúl birtokához, Károlyitól hűsége biztosítékául Sarkad, Solyomkő és Ecsed várak kiürítését és átadását követelte. Károlyi vonakodás nélkül ígéretet tett a kérés teljesítésére, különben időközben Sarkad el is esett, sőt most már ő szorgalmazta a Pálffyval való személyes tárgyalást is. Mivel Pálffy ezekből a körülményekből arra következtetett, hogy a kuruc haderő meghódolása csak idő kérdése, engedélyt kért január 13-án az udvartól, hogy a Rákóczival leendő tárgyalásokat teljhatalmúlag vezethesse.

Január 19-én minisztertanács foglalkozott a kérdéssel. Rákóczinak az esztergomi érsekhez írt levelét már aláírása miatt (François Prince) sem tartották megválaszolhatóknak. Rosszallták Károlyi indokát, hogy azért késik a nyílt hűségesküvel, mert felesége, családja és vagyona Munkácsra Rákóczi hatalmában van, hisz Rákóczi gyerekei viszont a császár kezében vannak s így az udvar megtorolhatja, ha Rákóczi a Károlyi-gyerekeken bosszút áll. A minisztertanács figyelmeztette Károlyit, hogy ne késlekedjék, hanem addig fogadja el a kegyelmet, amíg nem késő. Nem ellenezte azt sem, hogy amennyiben Rákóczi kegyelemért folyamodna, arról Pálffy tegyen jelentést az udvarnak. Ez a minisztertanács határozat, amely Rákóczival szemben a legmerevebb visszautasítást jelentette, savoyai Eugen hercegnek legszemélyesebb műve volt. Bécs úgy látta, hogy Károlyi személyének elvonása a kuruc üggyől annyira elszigetelné Rákóczit, hogy az egyben a kuruc ügy bukását is jelentené.

Károlyi időnként tájékoztatta a fejedelmet a tárgyalásokról, de a Lengyelországba ment fejedelem olykor megkésve vette ezeket a jelentéseket. Mivel a január 13-án kötött nyolcnapos fegyverszünet lejártá előtt nem is tért Rákóczi vissza, Károlyi Munkácsra ment s ott Vay Ádámmal és báró Sennyei Istvánnal megbeszélte a dolgok állását. Vay és Sennyei arra az álláspontra helyezkedtek, hogy Rákóczinak kell Pálffyval összeköttetésbe lépnie. Pálffy azt hitte, hogy egyszerű időhúzásról van szó az ellenfélnél s ezért megkezdte 21-én az előnyomulást a császári sereggel Kálló felé. Erre Károlyi felkereste díszes kísérettel Pálffy, aki Téglás községben fogadta a kuruc főgenerálist. Károlyi késznek nyilatkozott Solyomkő és Ecsed átadására s Szabolcs megye kiürítésére s igyekezett meggyőzni Pálffy, hogy az esetben, ha nem csapják be, Rákóczi is hajlandó lesz a kegyelemkérésre és hódolásra.

Pálffy meglepődött, de mivel azt hitte, hogy Rákóczi beszél Károlyiból, némi vonakodás után hozzájárult a Rákóczival leendő személyes találkozás gondolatához. Pálffy a találkozás alapfeltételül, hogy valami biztos haszna legyen, Kassa feladását kötötte ki.

Pálffy megbeszélte tábornokaival is a dolgot s báró Ebergényi és gróf Montecuccoli altábornagyok és Graven és Croix vezérőrnagyok egyhangúlag a találkozás mellett szavaztak. Mivel a csípős hideg miatt úgysem lehetett komolyabb hadmozdulatokra gondolni, hozzájárultak az újabb ötnapos fegyverszünethez is.

Rákóczi, bármily vesszőfutást jelentett is neki Lengyelországban az orosz segítség közelségéről való lemondás, még mindég nem adta fel a reményt, hogy XIV. Lajos beveszi őt és ügyét az európai békébe s Károlyi előtt leveleiben semmi esetre sem mutatta reményvesztettségét. Így Károlyi csak a maga jámbor elképzelését hitette el Pálffyval.

Pálffy viszont biztosan ült a nyeregben s bár a hideg miatt csapatainak és loállományának biztos pusztulása nélkül nem tudott volna megmozdulni, mégis január 25-én, amikor Károlyi még néhány napi fegyvernyugvást kért, hogy Rákóczival tárgyalhasson, csak úgy járult ahhoz hozzá, hogy egyidejűleg hangoztatta a katonai megszállás további kiterjesztésének szükségességét.

Károlyi hitelt adott ennek a beválthatatlan fenyegetésnek s azonnal felkereste Rákóczit Skoljeban, ahol tájékoztatta őt az eddigi tárgyalásokról. Rákóczit különösen a fegyverszünet lepte meg. Károlyi viszont azt állította, hogy annak Rákóczi és Pálffy találkozója az ára. Azt mondta, hogy Pálffy meg van arról győződve, hogy a fejedelemmel töltött egy óra alatt többet végezhet, mint másokkal több napi konferencián. Azt is mondta, hogy a béke játszva megköthető, ha Rákóczi és Pálffy megéri egymást s ha Rákóczi levelet ír a császárnak. Állította, hogy mindenkinek ez a véleménye s arra hivatkozott, hogy Rákóczi, aki sokszor megesküdött, hogy a hazáért szívesen feláldozza magát, ne térjen most ki az elől, hogy a hazáért megalázkodik.

Mivel Károlyi mély meggyőződéssel beszélt s Munkácson Vay, Sennyey, Forgách is ezt tanácsolták Rákóczinak, az január 28-án előre küldte Károlyit Pálffyhoz, hogy készítse elő vagy Vaján, vagy Apátiban a kettőjük találkozását.

Rákóczi őszintén bízott Károlyiban s érdemének tudta be, hogy a fegyverszünet kieszközölésével feltartóztatta Pálffy előnyomulását. "Ha Károlyi Pálffyt nem tartóztatta volna", írta Rákóczi 29-én Bercsényinek "csak legkisebb hírével is motusának vége lett volna dolgainknak ezen sokféle rémülés között", amelyet Munkácsra való visszatérte közt tapasztalt. A mindenhol látható bomlás és az általános békevágy eltagadhatatlan jelei készítették arra Rákóczit, hogy vállalja a Pálffyval való találkozást.

Rákóczi ekkor sem gondolt arra, hogy egyedül tárgyaljon és végezzen. Arra gondolt, hogy mint a konföderáció feje, összehívja a Bereg megyébe szorult rendeket s eljűk terjeszti a béke ügyét. Tudta, hogy a békét mindenki el fogja bármiként is fogadni, de eleget akart tenni annak az alkotmánynak, amelyet a felkelés számára épp Bercsényi javallatára alkotott meg a szécsényi gyűlés.

Károlyi január 30-án érkezett Pálffyhoz, vive magával Rákóczi Pálffyhoz írt levelét, melyben a vezérőrnagy fejedelem örömeinek adott kifejezést, hogy annyi háborúskodás után magyar tárgyalhat a magyarral a haza boldogulásáról. Pálffy Vaját jelölte ki a találkozás helyül s Vay Ádám kastélyában a találkozás január 31-én délután fényes külsőségek közt meg is történt. A kastély előtt maga Pálffy fogadta Rákóczit. Az előzetes megbeszélések után Rákóczi vendégül látta vacsorán Pálffyt, a vele levő császári főtiszteket, valamint Károlyit és Vayt. Majd a roppant barátságos hangulatú és hosszasan elnyúló vacsora után Rákóczi és Pálffy magánértekezletre vonultak vissza.

Pálffy arról igyekezett meggyőzni Rákóczit, hogy írjon egy a király felsőbbségét elismerő levelet s mert József jóindulattal van iránta, ez esetben megadná mind a magyar nemzetnek, mind az erdélyieknek a törvényes szabadságukat s a fegyverben állóknak az amnesztiát. Biztosította Rákóczit, hogy személyére illetőleg mindent megkapna, kivéve az erdélyi fejedelemséget. Viszont figyelmeztette, hogy ha nem fejezi be a háborút olyan szerződéssel, amely biztosítja a nemzet törvényeit és szabadságait, akkor könnyen bekövetkezhetik, hogy a császár tanácsosai, mivel a háborút már kétségtelenül elvesztette, felhasználják a lázadást és ezen ürüggyel épp úgy eltörölnek minden magyar törvényt, mint azt a csehekkel tették a fehérhegyi csata után.

Rákóczi hajlandónak nyilatkozott, hogy ír a császárnak, bár tudja, hogy arra nem fog választ kapni. Viszont ragaszkodott ahhoz, hogy amíg a szövöttekkel és a szenátussal nem tanácskozik, - amihez pedig idő kell - semmiféle előterjesztést nem tehet. Bár csak olyan követelésekkel fog előállni, amik a nemzetet jogosan megilletik. Kijelentette, hogy a saját személyére nem akar mit sem elérni, mert tart attól, hogy a nemzetnek teendő ígéreteket a császár tanácsosai nem fogják megtartani s akkor nem akarja, hogy a becsapott nép őt árulónak tartsa. Hangsúlyozta Rákóczi, hogy nem bízik az udvarban s kérdezte, hogy ha a császár úgy kívánja a békét, akkor miért nem teszi közhírré a magyarok törvényes igazságának megadását. Bizott abban, amit Pálffy mondott, de érezte, hogy Bécsben másként gondolkodnak. "A megalázkodás által csak felfuvalkodást remélhetünk ellenségünkötől" írta Rákóczi március 3-án, már önkéntes emigrációjából Károlyinak.

Károlyi látva Rákóczi merevségét, Pálffyt igyekezett engedékenyebbé tenni. Maga is, Komáromi Csipkés is kapacitálta Pálffyt. Majd Rákóczit igyekezett meggyőzni, hogy tartson ki eredeti elhatározása mellett s írja meg a levelet a császárnak. Rákóczi Károlyi rábeszélésének engedve s meggyőződése ellenére fogalmazta meg még azon éjjel a kérdéses levél fogalmazványát, amelyet másnap Pálffy, Montecuccoli és Croix előtt fel is olvasott. Pálffy csak azt kifogásolta, hogy a levélben Rákóczi az aranybulla ellentállási záradékára is hivatkozik, de erre nézve Rákóczi megnyugtatta, mire Pálffy még aznap elhagyta Vaját s visszatért Kállóra. Rákóczi pedig Károlyi kíséretével Olcsvára ment, ahol már vártak rá hívei és közelben levő főtisztelei. Rákóczi Vajára menetele előtt szemlét tartott megmaradt csapatai felett Kisvárdán s most ezeknek a csapatoknak a tisztjeit informálta a Pálffyval történt megbeszélésről. A tiszték megnyugvással vették tudomásul, hogy Rákóczi személyesen tárgyalt Pálffyval s arra kérték, hogy a levelet magával Károlyival küldje Bécsbe s Károlyi távollétéig gróf Montecuccolit kérje kezelésül, amire Vaján Pálffy hajlandónak nyilatkozott.

Rákóczi valóban meg is írta a császárhoz szóló levelet, amelyet Pálffy már február 2-án elég ingerült hangon sürgetett. Pálffy 4-én este vette kézhez Rákóczi kérdéses levelét.

Ez a levél korántsem volt megalázkodó. Rákóczi a levél megírásakor, amint Márki írja, nem a Pálffyval történt megbeszélésekre gondolt, hanem a szívére hallgatott. A levelet nem kegyelemkérésre, hanem mozgalmi jogosságának bizonyítására használta fel. Miután pedig bebizonyította mind a maga, mind a felkelés igazát, így végezte be a levelet:

"Ha azért a felhozott okok fölséged szemei előtt igaznak láttatnak, fölségednek igazságát, különösen pedig atyai kegyelmes voltát kérjük, hogy mi is mindnyájan, akik eddig fegyvert viselni kényszerítettünk, országunk törvényeinek és szabadságainak (kik fölséged esküjével is megerősítették), úgy jószágainknak visszaadásával mind Magyarországon s mind Erdélyben is élhessünk. Indítsa erre fölségedet az igazság és a kegyelmesség, akik a királyok székeinek istápjai. Vigye rá a jövő dolgok általlátása és az országoknak következő romlása, háborúk támadása, ezerféle romlások, a melyeknek következtől én magamat az én levelem által megmenteni kívánom.

Amidőn ezen levelemmel fölséged igazságát és kegyelmességét tovább is kérvén kérem, maradok fölséged alázatos szolgája, Rákóczi Ferenc”.

Pálffy nagy csalódással olvasta Rákóczi levelét, amelyben nem ismert arra, amit Rákóczi neki Vaján felolvasott. Különösen kifogásolta a megszólítást, mert szerinte Rákóczi úgy szólította meg Józsefet, mintha egyenrangúak lennének. Pálffy ugyan még aznap külön futárral továbbította a levelet Bécsbe, de ugyanakkor értesítette Rákóczit, hogy sem a levél megszólítását, sem célzatát, sem hangját nem tartja szerencsésnek és célravezetőnek. Károlynak pedig azt írta, hogy ezt a levelet a megszólítás elégtelensége miatt talán át sem fogják adni a császárnak. Ha nem adta volna Rákóczinak szavát, akkor ezt a levelet nem is továbbította volna.

A levél után nem sokat várhatott Bécstől egyik fél sem, viszont kölcsönösen örültek annak a kétheti fegyverszünetnek, amit Vaján kötöttek.

Bécsben feszült érdeklődéssel figyelték Pálffy előzetes jelentései alapján a magyarországi eseményeket. Január 29-én ismét minisztertanács foglalkozott az ügygel s különböző vélemények után abban egyeztek meg ott, hogy Rákóczinak Pálffy megígérheti a neki adandó teljhatalom alapján a személyét és vagyonát illető kegyelmet, de csak Kassa, Munkács és a többi kuruc vár átadása fejében. Károlyi is csak ennek megtörténte után jöhet Bécsbe. A minisztertanács javaslata alapján január 31-én József meg is adta Pálffynak a tárgyalásokra a teljhatalmat. Az udvar tehát a külpolitikai helyzetnek megfelelően s a magyarországi gyors pacifizálás érdekében most túlment Rákóczi személyét illetően az előző tanácskozáson elfoglalt állásponton. Rákóczi levele azonban ismét kellemetlenül érintette az udvart. Az ezzel foglalkozó február 10-iki minisztertanácson savoyai Eugen rosszallta a fegyverszünet megkötését, Rákóczi levelének elfogadását és Bécsbe küldését s azt, hogy Rákóczi nem mint alattvaló írt a császárnak. Az ügyet különben február 14-én a nagytanács elé vitték, ahol a császár is megjelent. Ezen sem a nádor, sem a magyar kancellár nem jelent meg. Meghívásokat mellőzték.

Itt egyhangúan hibáztatták Pálffyt, hogy a császár tudta nélkül Rákóczival személyesen tárgyalt, hogy fegyverszünetet kötött s elhatározták, hogy Rákóczi levelét visszaküldik. Végül is leszegezték, hogy Rákóczival csak mint magánszeméllyel tárgyalhat Pálffy, mert a szövetséget nem lehet elismerni. Mint ilyennek ígérhet kegyelmet, de csak a kuruc várak átadása esetére. Rákóczi hívei, ha vagyonuk nem ér többet, mint 10.000 forint, három hét alatt leteendő eskü fejében elnyerhetik a személyüket és javaikat illető kegyelmet. A külföldön levők hat hét alatt kötelesek az esküt letenni. Károlyi csak mint magánszemély jöhet Bécsbe s nem mint Rákóczi megbízottja. Ily értelemben határozva, megbízták Karl Locher von Lindenheim-ot, a haditanács tagját, az érdemi tárgyalások tulajdonképpeni vezetésével. A császár azonban utasította a minisztertanácsot, hogy a sikertelenség esetére már most gondoskodják a háború folytatásának előkészítéséről.

Az udvar csak kényszerűségből, az angolok kellemetlen sürgetéseire s a bonyolult külpolitikai helyzet nyomására engedett merevségéből s határozta el magát Rákóczival szemben is az engedékenységre, viszont azért bízza meg Lochert a tárgyalások vezetésével, mert az ügy fejleményei miatt kezdett bizalmatlanná lenni a magyar Pálffyval szemben.

Savoyai Eugen február 17-én igen szigorú hangú levélben fejezte ki rosszallását Pálffynak, úgyhogy Pálffy elveszett embernek érezhette volna magát, ha másnap a császári leirat fel nem hatalmazta volna a tárgyalások továbbvitelére. De most már tárgyalásait keret közé szorították azok az utasítások, amelyeket Locher kapott s amelyekhez Pálffynak is tartania kellett magát.

Ez az utasítás, amely utóbb tárgyalási alapjául szolgált a szatmári béke néven ismert egyezségnek is, tulajdonképpen a február 14-én tartott minisztertanácson elfogadott alapelvek kifejtése volt. Eszerint Rákóczi javaira és személyére kegyelmet kap, ha a kuruc várakat s az egész hadi felszerelést átadja. Ezt a kegyelmet mint magánszemély kérheti és kaphatja meg csupán s az nem vonatkozik az összeesküvőkre is. A császár ugyanis mindenik ügyét külön akarja elbírálni. Rákóczinak három nap alatt kell hódolatát bejelentenie. Ha fiai kibocsátását óhajtáná, akkor azt külön kell Bécsből kérnie. Az ország területén levő kurucok három hét alatt kötelesek hűségüket tenni. Ez esetben fegyverletétel után hazamehetnek s a külföldi zsoldosok is útlevelet kapnak. A külföldön élő kurucoknak a hűsre térésre hat hét engedélyezhető. Ha az egyezség Rákóczi makacsságán meghiúsulna, akkor a fegyverszünetet azonnal fel kell mondani és meg kell kezdeni a további hadműveleteket.

Külön intézkedett az utasítás Károlyi ügyéről, de figyelmeztetni kívánta Károlyit, hogy ha most nem fogadja el a kegyelmet, akkor a jövőben nem számíthat rá.

Rákóczi az olcsvai értekezleten, ahol tisztjeinek beszámolt volt a Pálffyval folytatott tárgyalásokról, meggyőződhetett arról, hogy a lelkeket a gazdasági és katonai összeomlás után hatalmába kerítette a békevágy. Előrelátható volt, hogy bizonyára ilyen lesz a hangulat a salánki értekezleten is, amelyre a Munkács vidékén tartózkodó magyar és erdélyi tanácsurakat hívta Rákóczi össze, hogy megtárgyalja velük azokat a javaslatokat, amelyeket Pálffy elé fog terjeszteni. Alkotmányos érzülete visszatartotta attól, hogy bárminő egyéni akciót folytasson. A salánki értekezleten azonban Rákóczi szakított békehajlandóságaival. Az egyéni megalázkodásokkal torkig telt. Különben sem bízott a bécsi udvar őszinteségében és szavatartásában. Bercsényi is ellentállásra ösztönözte s újból kedvezőbb külpolitikai változásokról értesült. Bercsényi valósággal megdöbbsent a vajai találkozótól s Rákóczinak a császárhoz írt levele felett felháborodott. Bercsényi hite az oroszokban és fanatikus optimizmusa a felkelés ügyének jobbrafordulásában most még egyszer hatalmába kerítette Rákóczit, aki különben is csak külső kényszer hatására tette meg eddigi meggyőződés nélküli lépéseit. Rákócziban egyre jobban elhatalmasodott a gondolat, hogy kimegy személyesen a cárhoz s ily módon helyrebillenti a felkelés alászállt mérlegét. Ezzel a békekötés közeli lehetősége elveszítette szeme előtt időszerűségét s ezt az elhatározását és felfogását nem is rejtette véka alá a salánki értekezleten.

Ezen az értekezleten Rákóczi ismertette a béketárgyalások eddigi menetét, de hangsúlyozta, hogy a béketörekvések még nem jelentik Bécs őszinte békekészségét is. Tanácsot kért a megjelentektől, de figyelmeztette őket a szécsényi országgyűlésen letett esküjére, hogy addig nem teszi le a fegyvert, amíg az ország törvényeinek és régi szabadságának visszaállítását nem biztosította. Felvetette a kérdést, hogy ragaszkodjanak-e most is nagyszombati feltételeikhez, ami a lelkiismeret- és az eskü diktálta és a szövetségből reájuk háramló köteleességük, vagy pedig keressenek újabb tárgyalási alapot.

A tanácsurak egyhangúan ragaszkodtak a nagyszombati feltételekhez s hivatkoztak arra, hogy a szövetség oklevele és letett esküjük ellenkezik minden olyan egyezkedéssel, amely nem ezeken a feltételeken alapul. Szerintük új feltételeket csak az összehívott szenátus és rendek közös gyűlése szabhat.

Rákóczi felajánlotta az erdélyi tanácsuraknak, hogy mivel nem akar szerencsétlenségük okozója lenni s úgy látja, hogy az ő fejedelemsége gátja az erdélyi megegyezésnek, szívesen lemond fejedelemségéről és félreáll. Kéri tehát, hogy mentsék fel fejedelmi esküje alól, mert addig ezt a lépést nem teheti meg.

Az erdélyi tanácsurak habozás nélkül kijelentették, hogy esküje alól nem mentik föl, sőt kérik, hogy minden úton-módon igyekezék azt megtartani. Kijelentették, hogy készek vele bujdosolni, amíg feleségeik és gyermekeik megélhetése engedi.

Rákóczi viszont kijelentette, hogy ezek után soha nem fog fejedelemségéről lemondani. Ezzel pedig eleve lemondott a békés kiegyezés lehetőségéről. A tanácskozás már nem is kívánt Károlynak újabb utasítást adni. Majd meghosszabbítja úgyis önként az udvar a fegyverszünetet, ha valóban békülni akar, vélték. Ebben az esetben pedig bőven lesz Károlynak ideje, hogy a fejedelmet és a rendeket mindenről tájékoztassa.

Rákóczi ekkor már nem bízott teljesen Károlyiban, ha még távol is állt attól a gyanakvástól, amivel Bercsényi figyelte Károlyi működését. De eltávozása idejére már kivette Munkácsot Károlyi kezéből s azt Szentiványi Jánosra bízta. Ettől eltekintve azonban szabad kezet adott Károlynak a haza ügyeire nézve, amíg ő a külhatalmak támogatása ügyében külföldön lesz. Hangsúlyozta azonban, hogy őt nem engedi békülni, a nemzet boldogulása nélkül, konföderacionális hite.

1711 február 21-én Rákóczi, a szövetkezett rendek utolsó percig hűséges és kitartó vezérő fejedelme, mint hitte, rövid időre, elhagyta a hazát, hogy személyesen kérje meg a cárt a katonai segítség gyors megadására. Senki el ne menjen, senki hitit meg ne szegje, intette még egyszer Károlyit, akinek ismételten lelkére kötötte a haza boldogulásának munkáját.

Útja ott vezetett ki az országból, ahol 1703 nyarán bejött. Nem gondolta, hogy soha többé nem térhet vissza hazájába, amelyet oly hön szeretett s amelyért egész élete munkáját áldozta. Pár napra indult csak. De soha nem tudott többé visszajönni.

Távozásával az egész küzdelem sorsának irányítása Károlyi kezébe került s ezzel a szabadságharc lezárult. Rákóczi rövid időre szánt külföldi útja egy életre szóló emigráció lett. Károlyi pedig rövid pár hónap alatt teljesen eloltotta az évszázados magyar függetlenségi és szabadságtörekvések utolsó nagy fellobbanásának már különben is behamvazott s elszunnyadt paraszát.

Rákóczi távozásával bizonyosodott be igazán, hogy a felkelésnek lelke és éltetője ő volt s amint eltávozott, összeomlott éltető lélek híjában minden...

részlet

II. Rákóczi Ferenc

IMA A HAZÁÉRT NEHÉZ IDŐBEN

Úristen! Igazság kútfeje, kegyelem kimeríthetetlen forrása,
ki parancsolataidról megfélelkezett népedet néhanapján
a szolgaság jármával sújtod, hogy megtörvén gögjét,
amint a büntetésben igazságot adtál,
a megbocsátásban újból kegyelmet nyújts neki:
bevalljuk, Uram, őseink nyughatatlanságát,
beismerjük mindennapi vétkeinket,
amelyekkel ellened támadván, valóban megérdemeltük ostorodat.
Rászolgáltunk, Uram, hogy nemzetünk dicsősége elenyésszék,
s gyermekeink idegen nép jáрма alatt görnyedjenek.
Méltók vagyunk, hogy magvunk szakadván,
eredetünk emlékezete és nemzetünk neve feledésbe merüljön,
mivel elhajoltunk tőled, Istenünktől és Urunktól!
Mindazonáltal, ó Uram, tekintsd a nyomorúság
ez örvényébe hullott népednek sóhaját,

38

hallgasd meg a szegények, az özvegyek és árvák
hozzád felsíró jajkiáltását!
Tekintsd a bűnhődésre kész ártatlanoknak kiontott vérét,
s ne feledkezzél meg irgalmasságod cselekedeteiről,

melyekkel hajdan oly kegyesen elárasztottad
szolgaságban sínylő választott népedet.

És ha lelkünkben lángra lobbantanád
felszabadulásunk lángjának tüzét,
vezérelj cselekedeteinket, erősítsd meg karunkat,
élesítsd fegyvereinket,
hogy egyesült erővel szolgálhassunk
kegyes akaratodnak.

Adj, Uram, azoknak, akiket vezéreinkül rendeltél,
hivatásukban bölcsességet, a balsorsban bátorságot,
a szerencsében mérsékletet,
hogy végzéseite útján haladjanak.
Te jelöld ki, Uram, táboraink határát,
vedd körül irgalmasságod köntösével,
óvd meg az ellenségnek cseleitől,

39

s űzd el az álmod a virrasztók szeméről,
nehogy készületlenül találtassunk!
A Te angyalod legyen őrnök és vezetőnk a csatában,
aki szétszórja a fegyverek golyóit,
s valamint Izraelt szárazon vitte át a tengeren,
vezess át bennünket is
sértetlenül ellenségeink tömegén.
Add végül, Urunk, legkedvesebb Atyánk,
hogy felvételvé néped kebelébe,
rendelésed útjáról le ne térjünk,
hanem igazságtételeid őreivé lévén,
utunk nyugalomban és békességben vezessen Tehozzád,
ki végtelen kegyelmednél fogva azt akartad,
hogy kiszabaduljunk a szolgaságból és megváltassunk!
A mi Urunk, Jézus Krisztus által,
ki a Szentháromságban
veled él és uralkodik mindörökkön örökké.
Ámen.

RÁKÓCZI HARANGJA

ASSZONYOKRÓL

Híres-nevezetes asszonyok és férfiak, akik itt szerepelnek, majdnem kétszáz esztendő óta odalenn fekszenek a föld alatt; kezük összefonva, köntösük elporladva, hajdani szépségükből nem maradt meg semmi - csak emlékezetük. A kósza szél merengve jár a dohos sírboltokban, és a halottak koporsóikban a csendes éjjelen megmozdulnak, felébrednek.

Szép asszonyok sétálnak az egykori Rákóczi-várak romba dőlt bástyáin, míg a boltozatos folyosókon kuruc vitézek csörgetik a kardjukat. Nem olyan régen éltek még, hogy teljesen elfelejtette volna őket a nép, melynek emlékezte biztosabb és jobb a történetírók okmányainál. Kétszáz esztendő az emberi életben rengeteg idő, de a legendáknál semmi. Hípp-hopp! A mesebeli varázscsizmát húzza fel a nép fantáziája, ha a legendákra gondol.

Mátyás király mintha csak nemrégiben járt volna közöttünk. Rákóczi fejedelem lobogóit pedig tán még tegnap is errefelé lobogtatta a szél, a stresnyői országu-ton.

A Felvidéken, ahol a hegyek ormáról a bástyák, várfalak messze tájakra bámulnak lőrésikkel és üres ablakaikkal, lépten-nyomon találkozunk a fejedelem emlékével. Nagy fák állanak a kis falvakban, ahol üdögélni szeretett; a patakok tükrében a holdas éjjeleken olyan arcokat láthatni, amely arcok már régen elporladtak; a városokban mindenütt akad egy megbámult falú, ócska ház, amely házban egykor, kétszáz esztendő előtt, valamely nevezetes személyiség lakott vagy ebédelt.

A kuruc világ az ő legendáival, félig igaz, félig álmodott eseményeivel, vitézeivel és asszonyaival hasonlatos egy mesebeli aranybányához, amely bánya még sok száz esztendőig látja el drágasággal a magyarság fantáziáját. A férfiak vitézbbek voltak, az asszonyok szebbek voltak, a szerelmek igazabbak voltak: a legendák kódén át egy egész magyar mítosz vonul fel előttünk, ha kétszáz esztendővel visszafelé megyünk az időben.

Valóban olyan legendás volt-e az a kor, hogy eseményeit, történeteit, szerelmeit csupán mesék és regék alakjában értheti meg a mai magyar? Ha az idők forgása, a nemzet lángolása, a szabadság szeretete naggyá és hőssé tette is a férfiakat, az asszonyok akkor is megmaradtak asszonyoknak. Az asszonyok - valamint a szép tavasz - mindig egyformák voltak. Évezredek múltak el a világ felett: a férfi volt tudós, gyáva, hős, nagyszerű, amint az idő és az időben felmerült eszmék diktálták, de az asszonyok minden időben egyformák voltak. Az asszony sohasem változott, mert az alaptermészete ugyanaz maradt.

A Rákóczi-kor asszonyai, amint itt sorban ellebegnek előttem, éppen olyan asszonyok, mint azok, akiket ma ismerünk, látunk...

Azaz hogy talán mégse egészen olyanok, hisz kétszáz esztendő pora vonja be az alakjukat. Kétszáz esztendő pedig nagyon sok az asszonyok életében. Vagy nagyon rútak lesznek, vagy nagyon szépek.

Udvaroljunk kissé a holt asszonyoknak. Igaz, hogy mulatságosabb egy élő leányzó akármelyik középkori hercegnőnél, de hát nem mindig a realitás szempontjából kell felfogni a dolgokat.

A nagyszombati jezsuiták levéltárában találódik egy érdekes okirat, amely a detrekői kuruc asszonyokról szól. A jámbor páter, aki följegyezte a kuruc asszonyok dolgát, megjegyzi, hogy a detrekői asszonyok nemcsak a szépségükről, de az erényeikről is nevezetesebbek voltak. A Felvidéknek sok úriasszonya keresett menedéket a várban, amíg a háború zajongása kizavarta őket otthonukból. A férfiak verekedtek mindenfelé, az asszonyok csendesen fontak, szöttek a megerősített várban. Labanc nemigen vetődött erre a tájra, még Thuróczy uram, a várparancsnok is elment unalmában verekedni valamerre a hadaival. Minek őrizné a várat?

Pedig jó lett volna vigyázni a detrekői szép asszonyokra! Az asszony, különösen, ha szép is, unalmában mindjárt a szerelemre gondol. Az asszonyok pedig lassan-lassan unatkozni kezdtek. Amíg Stupovszki, a várparancsnok helyettese, a várőrök hajdúkkal a környéken kalandozott, az asszonyok elmerengve nézték a vár ablakaiból a lenn elterülő völgyet, síkot. Hogy ott már sohasem harsan meg a trombita? Legutoljára Ocskay uram járt erre. No, volt is akkor hét országra szóló mulatság! A mulatós brigadéros tábornok utott a vár alatt, és táborában szívesen látta a detrekői asszonyokat. Fűjták a sziposok virradatig, ropták a táncot a nyalka kuruc hadnagyok. A harcoló katonaság már abban az időben is jobban tetszett az asszonyoknak az egy helyben élő, mozdulatlanságra kárhoztatott várnépségnél. A tunya hajdútiszték csak káromkodni tudtak. Hol is tanultak volna meg az asszonyok nyelven szólani, amikor esztendőszám csak a várfalakat bámulták. Bezzeg az Ocskay tisztjei értették a módját. Egyik nap a nyitrai asszonyoknak udvaroltak, hogy másnap már Beckón táncoljanak. Örökös mulatság, vidámság volt az életük; hogy néha-néha megkergették a labancokat, arról beszélni se tartották érdemesnek.

Ocskay László maga is nagy kedvelője volt az asszonyfélének, nem is egyhamar hagyja oda Detrekőt, ha váratlanul a táborába nem érkezik báró Szunyogh Lászlóné született Eszterházy Julianna grófnő. Budetin, ahol Szunyoghné az apósa kastélyában lakott, jókora futamodás Detrekőtől, de a féltő, szerelmes asszonyi szívek már abban az időben is táviró útján tudták meg azt, ami őket érdekelte. Szunyoghné hamarosan felpakolt, és ment Ocskay után Detrekőre. (Hallott már ő is az odaváló asszonyok szépségéről, erényéről, de talán, mert asszony volt, az utóbbiban nem nagyon bízott.) A hintaja éppen akkor gördült be Detrekőre, amikor Ocskay brigadéros éppen a hajdútáncot járta Thuróczy ezredesével. Szunyoghné - a feljegyzések szerint szebb és rosszabb asszony nem volt az idő tájt nála - meghökkenve állott meg a fáklyával kivilágított udvar sarkában. Ocskaynak bortól, táncból piros volt az arca, meg talán attól is, hogy Thuróczyénak meghasadt a ruha a vállán, és onnan bódító fehérség szikrázott a köntösből.

Julianna barnapiros arcát, amelyből sötét szemei éjjeli fényvel ragyogtak, előntötte a harag pírja. A féltékenység elvakulttá tette, és hirtelen odaugrott a táncoló párok közé. Ocskaynak a vállára csapott. A brigadéros megfordult, és kedvetlenül mérte végig Juliannát.

- Azt hittem, Budetinban vagy - dörmögte.

- Jól hitted! - sziszegte Szunyoghné.

De már nem Ocskayval törődött, hanem azzal az asszonnal, aki az ő szerelmét elcsábította tőle. Gúnyosan végigmérte Thuróczyét. (Ábrándos, szőke asszony volt, tejszínű arccal, rózsaszínű nyakkal.)

- Az ezredes úr megőrül majd, ha hírét veszi, hogy az ő drága hitvese milyen szépen járja a hajdúk táncát.

Az ezredesné halálsápadt lett. Tétovázva nézett a hatalmas asszonyra, aki gonoszul mosolygott.

Ocskay begombolta aranyhímest kabátját, és lesimította felbomlott fűrteit.

- Julianna! - szólt most kemény hangon. - Megtiltottam neked, hogy Budetint elhagyjad, és te most mégis itt vagy! A Felvidék tele van labanccal. Bizony nem eresztenelek tovább, ha megkaphatnak. Nyomban megfordulsz, és mégy vissza oda, ahonnan jöttél. Jávorka majd elkísér a vitézeivel.

Szunyoghné lesütötte a szemét. Remegni kezdett minden tagjában. Senki se ismert volna rá az előbbeni nősténytigrisre.

- Bocsáss meg, Ocskay - rebegette.

A brigadéros, aki semmiért se haragudott úgy, mint azért, ha mulatságában megzavarták, elszántan lépett hozzá.

- Grófnő, most az egyszer helytelenül cselekedett.

Megfordult, hogy parancsot adjon a grófnő visszakisérésére, de Julianna se volt az az asszony, akivel könnyen el lehetett volna végezni az efféle dolgot. A brigadéros karjába kapaszkodott.

- Nem megyek vissza, Ocskay. Budetin unalmas és veszedelmes, az öreg Szunyogh vagy káromkodik, vagy imádkozik, meghalok a nagy elhagyatottságban. Még barátném sincsen.

A brigadéros elnevette magát erre az állításra.

- Tudtommal a grófnőnek sohasem volt barátnője, mert nem hisz az asszonyok barátságában.

Julianna halkán beszélt:

- Igaz, László, de Budetinban mégse maradok. Tudod, Heister generális kószál a környéken, és az az utálatos vénember már régen megfenyegette az apósomat, hogy fölperzszel mindnyájunkat, miattam. Azazhogy miattad, László.

Ocskay gőgösen nevetett.

- Heister uram jól elbűjjon, ha azt nem akarja, hogy csizmát szabassak a bőréből!

Az asszony átkarolta a férfit.

- Te vagy Rákóczi villáma. Te vagy a tűz királya. Ki ne félne téged? De én csak gyöngye asszony vagyok. Engedd meg, Ocskay, hogy itt maradhassak Detrekő várában addig, amíg te értem jössz. Innen el nem mozdulok.

Ocskay nevetett.

- Ravasz vagy, Julianna! Ravaszabb vagy minden asszonynál, akit eddig ismertem. Azt akarod, hogy én menjek már tovább a hadaimmal. Jól van. Hajnalban útra kél a dandár, és te Detrekőn maradsz.

Egy kacagányos, farkasbőr kacagányos testőr legénnyel nyomban előhívatta Stupovszkit, a várparancsnokot. A lengyel - már akkor is voltak lengyelek Magyarországon - éppen Andrassy Pál urammal mérkőzött a lovagi teremben: boroskupák voltak a fegyverek.

- A grófnő itt marad Detrekőn. Jól vigyázzon rá kegyelmed, hogy a haja szála se görbüljön meg. Nemsokára visszajövök.

Stupovszki kapitány mélyen meghajolt a kuruc vezér előtt, akinek szerencsecsillaga akkor ragyogott a legmagasabban.

- Parancsára, brigadéros uram.

A várban és a vár körül még sokáig folyt a kurucok mulatsága. De Ocskay többé nem vett részt a vad tivornyában. A szép Thuróczyné is hiába várta azon az éjszakán a daliás brigadérost. Az sátorába vonult, és odarendelte Sigót, a legjobb tárogatóst. Ott fújta Sigó hangszerét virradatig a sátorban, hová a legények egymás után cipelték a boroskupákat. Ha a tárogató elhallgatott, egy csengő női hangot lehetett hallani a csillagos éjjel csendjében: Szunyoghné hangját, aki bús és vidám dalokkal mulattatta Ocskayt.

Mire a nap felkelt a hegyek mögött, a kuruc dandár már eltűnt Detrekő alól. Hová, merre mentek, senki sem tudta. A detrekői szép asszonyok unatkozva nézegettek alá a bástyákról: Rákóczi villáma és daliás hadnagyai messze jártak. Már a sóhajtás sem érte utol őket.

A szép Szunyoghné hamarosan berendezkedett a várban. A kis Thuróczyné csendesesen háttérbe szorult; Szunyoghnének engedelmeskedett a várórség. Stupovszki naphosszat a mulatságát kereste. Nagy sor volt az akkor, a diadalmas Ocskaynak a kedvese lenni.

A detrekői asszonyok azzal bosszulták meg magukat a betolakodott Julianna grófnővel szemben, hogy elkerülték a társaságát. A két Buzinkayné, Pexa Istvánné, Kaluzsniné és a többi várbeli asszony ügyet sem vetett Szunyogh Lászlónéra. Mintha nem is látták volna. Hej, nagy mesterek abban az asszonyok, hogyan kell megbosszantani a nemükbélit, hogyan tehetik kiállhatatlanná az életét!

Szunyoghné lakott a vár felső traktusában, az alsó traktusban Thuróczy ezredesné. A felső traktusba nem tette be a lábát várbeli asszony, míg Thuróczynénál naphosszat nevetgéltek, mulatoztak. A szép Julianna dült-fült haragjában. Stupovszki kapitányt néha előkapta, és kemény szemrehányásokkal illette.

- Belpoklos vagyok tán?! - kérdezte vad haraggal. - Miért kerülnek, utálnak engem, aki különb, szebb vagyok mindegyiknél? - Majd más hangon kezdett beszélni a lengyellel: - Tudod-e, hogy ki vagyok én, kapitány? Én vagyok a Rákóczi villámának a lelke. Ha én nem volnék, Ocskay se volna. Én vagyok a lelke, a gondolata, a bátorsága. Az én két kezem irányítja minden lépését. Amit én akarok, azt akarja ő is. Én vagyok az álma, én vagyok a sóhajtása; mikor a dandára élén fergetegként rohan a labancra, az én nevemet kiáltja, és kardját úgy húzza ki. Én vagyok az ő csillaga, én vagyok a szerencséje. Ha én akarom, még Rákóczi zászlóját is elhagyja...

Stupovszki hitetlenkedve csóválta a fejét.

- Engedelmet, grófnő... A brigadéros úrnak felesége meg gyermekei is vannak.

Szunyoghné mosolygott.

- Dőreséget beszélsz, Stupovszki. Igaz, hogy van Ocskaynak hites felesége, igaz, hogy van két apró cselédje, de csak akkor látja őket, ha én küldöm, ha én megengedem. Az a szegény Tisza Ilona, bizony mondom, csak akkor csókolhatja meg az ő daliás urát, minden férfiak legelsőjét, ha én megengedem. De hát minek is annak az asszonynak olyan férfi, mint Ocskay László? Megérteni sem tudja az ő vitézi szilajságát, megérdemelni se tudja a tűz királyát! Csak legyen szépen otthon Ocskón, és nevelje hűségesen, gondosan a gyermekeket.

Az asztalról ebben a pillanatban egy nagy porcelán virágváza lefordult, és darabokra törött. Stupovszki odaugrott, és babonásán dörögte:

- Grófnő, ez az Ocskayné gondolata volt. Az elhagyott, magányban sinylődő Ocskaynéé.

Szunyoghné dobbantott a lábával.

- Eh, akkor hagyja őt el Ocskay, amikor én akarom!

A lengyel kezét csókolt az asszonynak.

- Ne akarja azt sohasem, grófnő. Van Isten! Csak mi nem látjuk.

Julianna csúfondáros nevetéssel fordult el a várnagytól.

- Van: ördög. Majd megmutatom én, hogy ördög van, azoknak a némbereknek odalenn, akik ostoba nevetéssel gúnyolják naphosszat az Ocskay László lelkét, szeretőjét.

Összeszorította az öklét, és olyan mosoly vonaglott végig az arcán, hogy Stupovszki ijedten hátrált.

- Én az ördögöt jól ismerem! - kiáltotta Szunyoghné. - Nemsokára eljön a nyakatokra. Talán még az éjjel...

A lengyel keresztet vetett, és estére kilelte a hideg. Reggelre kelve nagy ijedelemmel hallotta Szeniczgy György zászlótartótól, akinek éppen éjjeli strázsája volt a kapunál, hogy éjjeltájban egy titokzatos alakot látott végigsuhanni a várudvaron. Hosszú köpönyeg volt rajta. A hold éppen felhő mögé búvott, de a zászlótartó világosan hallotta sarkantyúja csördülését a kísértet nyomában.

- Miért nem vágta, aprítottad darabokra, te gyáva? - kérdezte Stupovszki hideglelősen.

Szeniczgy megcsavarta lelógó bajuszát. Széles kardjára ütött.

- Az volt a szándékom. De aztán láttam, hogy a kísértet eltűnik az asszonyok traktusába vezető lépcsőn. Mégpedig ott is az emeletre ment fel, ahol a méltóságos grófnő lakik. Nem szokásom az asszonyok dolgába avatkozni, azért nem követtem a kísértetet.

Stupovszki levetette magát egy székre, ott jajgatott:

- Az ördögé vagyunk mindnyájan! Az ördög járt itt Szunyoghnénál, ahogy tegnap előre megmondta!

- Még sohasem hallottam, hogy az ördögnek sarkantyúja lett volna - vetette ellen a zászlós. - Ennek pedig sarkantyú is volt a csizmáján.

- Te bolond! Akkor annál rosszabb.

Stupovszki uramat nem csalta meg a rossz sejtelve. Három nap múlva a völgyben feltűnedeztek a labanc seregek elővédei. Stahremberg tábornok szállt ki derékhadával, hogy Detrekőt a kurucoktól elvegye.

A sok labanc úgy ellepte a völgyet, erdőt, mintha a földből nőtt volna ki. Délutánra pedig, amikor megszólaltak a nehéz, faltörő ágyúk, a várban meglehetősen rémület kerekedett. Stupovszki kapitány rendbe szedte a várnépet. Mindössze kétszáz hajdúja volt, azoknak is a nagy része öreg, törődött legény, akik még a Thököly Imre idejében voltak fiatal katonák. A fürge, gyors kuruc seregbe nem lehetett őket beosztani, de viszont szélnek se eresztette őket a fejedelem, így kerültek a kiszolgált vén hajdúk a felvidéki várakba, megerősített városokba.

A szemle sehogy se tetszett Stupovszkinak. Félrevonta a hadnagyát, Verboy Istvánt:

- Megesz bennünket Stahremberg.

- Vagy mi őket - felelte a fiatal hadnagy.

- Legalább az ezredes úr volna itthon! - sóhajtott a lengyel.

- Itthon van az ezredesné öméltósága.

Stupovszki mérgesen köhintett.

- Tudom, hogy az neked elég, te huncut! De Stahremberg nem ijed meg a szoknyás vitézektől.

Amíg a várnép az udvaron sorakozott, az asszonyok se maradtak tétlenek. Jóvérű, bátor menyecskék voltak, nem ijedtek meg a maguk árnyékától. De meg mulattatta őket, hogy egyszer igazi háborúban vehetnek részt. Zrínyi Ilonát még nem felejtették el, ő volt akkor a példányképe minden magyar asszonynak. Fegyver és páncél akadt elegendő a vár kamarájában. Olyan is, amelyik ráillett az asszonyokra.

Egyszer csak jönnek az asszonyok a Thuróczyné vezetésével a hátulsó traktusból. Páncéling valamennyin, kard az oldalukon, sisak a kontyukon. Stupovszki kapitány azt hitte, hogy álmodik.

A kis szőke, gyermeteg Thuróczyné az aranyos páncélban, a villogó sisakban szinte megnőtt egy fejjel. Mellette két hajadon mostohaleánya. Nyomában a két gyönyörű Buzinkayné, Pexáné, Kaluzsni Ferencné. Egynémelyik öreg hajdú, aki még Munkács várában szolgálta Zrínyi Ilonát, vivátot kiáltott.

- Három évig csak mi is kitartjuk az ostromot - mondogatták.

Thuróczyné nyugodtan felelt:

- Legalábbis addig, amíg segítség érkezik.

Odafentről az emeletről a rostélyos ablakok mögül gúnyos mosollyal hallgatta ezt Szunyoghné. Ördögien szép arcán, mint megannyi gonosz manó útja, vonaglott a mosolygás ránca. A falat ugyancsak törték Stahremberg tekéi.

...Három napig tartott a harc. A várvédők csüggedten, fáradtan húzódtak a védettebb helyekre. Az asszonyok a pincékbe rejtőztek, csak Thuróczyné volt még a helyén. Lelkesítette, bátorította a hajdúkat, de azok mind kedvetlenebbek lettek. Esténként, amikor elcsendesült az ostrom, a várban végigsétált Szunyogh Lászlóné, és ilyen szóval fordult a csüggedőkhöz:

- Bolondok kendtek, hogy fel nem adják a várat. Stahremberg senkit se bánt kendtek közül. Neki csak a vár kell, nem a kendtek élete. Mit ér ő a kendtek rongyos életével? Legfeljebb Stupovszkit huzatja karóba.

- Mármint engem? - kérdezte ijedten a lengyel.

- Természetesen, mert kegyelmed lázítja itt a népségeket. Ha kegyelmed nem volna, már régen vége volna ennek a hiábavaló háborúnak. Kegyelmed lakolni fog.

- Kegyelem! - kiáltott a lengyel. - Én megadom magam.

- Stahrembergnek mondja ezt, kapitány uram.

Még azon az éjjel követ ment a várból a labanc táborba, reggelre pedig megnyíltak a várkapuk a labancok előtt. Stahremberg uram állott szavának: a hajdúkat szélnek eresztette, de a tiszteket és főként az asszonyokat foglyul ejtette. Csak Szunyoghnénak engedett szabad utat.

A kis Thuróczyné remegve hallgatta szobájából azt a beszélgetést, amelyet Stahremberg és Szunyoghné folytattak az ablaka alatt. A négylovas hintó már ott állott az udvar közepén, amely Julianna grófnőt volt elszállítandó Detrekőről.

- Tábornok úr ismer engem - kezdte az asszony -, tudja, hogy mindig hű császárpárti voltam.

Stahremberg megsodorta nagy deres bajuszát.

- Lehet, lehetséges. Én sohasem hiszek az asszonyoknak. Ámde a látszat azt mutatja, hogy a grófnő igazat mond, és ezért gondoskodtam, hogy megfelelő számú lovas kíséret szegődjön hintaja nyomába, nehogy bántódás érje.

- Lemondok az eskortról, tábornok úr, itt csak baj volna nekem, ha császári kúrasszírok kísérnének.

Stahremberg évődve vágott közbe:

- Még akkor is, ha Adventy kapitányt rendelém ki az eskort vezetőjének?

- Még akkor is, köszönöm - felelt könnyedén elpirulva Szunyogh Lászlóné. - Régen volt az. Akkor még beértem a kapitányokkal, ma már csak brigadérossal elégszem meg.

Stahremberg türelmetlen mozdulatot tett.

- Mindig az a gaz Ocskay. Grófnő pedig megígérte, hogy vagy a kezünkbe adja Ocskay Lászlót, vagy császárivá teszi, és aranyláncot akaszt a nyakába.

Julianna suttogva, szenvedélyesen felelt:

- A kezükbe nem adom soha Ocskayt, mert szeretem, és ő is szeret engem!...

- Nono! - vágott közbe a tábornok. - Az utóbbi nem olyan nagyon bizonyos.

- De bizonyos - felelt a grófnő, és fölpirult az arca. - Aki engem megszeret, az örökre az enyém. Olyan asszonnak ismer engem, tábornok úr, akit cserélgetni lehet? Eszterházy Juliannát nem felejtí el az, aki egyszer a szemébe nézett.

A tábornok udvariasan szalutált.

- Igaza van, grófné. Rendkívülibb asszonyt nem ismertem méltóságodnál. Csupa asszony. És azért félek én az asszonyoktól, mert ilyen példányok is akadnak közöttük.

- Az ígéret másik részét pedig még van időm beváltani. Hogy Ocskay labanc legyen, addig nagyon sok víznek kell lefolyni a Vágon. Nagy fa, erős fa, nem egy fejszecsapástól dől el. Villámcsapásnak kell annak lenni, amely megingassa. Azt a villámot pedig nem mérheti rá senki, mint az, akinek zászlaja alatt harcol. A fejedelem.

Stahremberg nevetett.

- Különöseket beszél, grófnő. Ön mindig rejtélyes, bizarr, érthetetlen volt. Engedje meg, hogy szerencsés utat kívánjak önnek. A legközelebbi viszontlátásra. A brigadéros úrral együtt.

Szunyoghné már a hintájába szállott. Körülnézett a várudvaron. Rabló labanc gyalogság fosztogatta az épületeket, de az elé a traktus elé, amelyben az asszonyok húzták meg magukat, fegyveres őrk voltak állítva, kik már messziről fegyvert emeltek a közeledő martalócokra. Valami kellemetlen, gonosz emlék torzította el a szép asszony arcát, amikor ezt a jelenetet látta. A lerészegedett labancokat puskatussal verték el az őrk az asszonyház elől.

- Tábornok, tehetne nekem egy szívességet.

- Parancsoljon, grófnő.

- Vonja be az órséget az asszonyház elől.

Stahremberg gróf nyugodtan és határozottan felelt:

- Nem tehetem. A haditörvények tiltják.

Szunyogh Lászlónénak eltorzult az arca.

- Haditörvények? Olyan is van? Két év előtt, Beckó ostrománál csikorgó tél idején a részeg hajdúk letépték rólam a ruhát, és én ruhátlanul menekültem előlük, a havas jégen, a kétségbeesésbe. A részeg hajdúk utánam. Sorsom elkerülhetetlennek látszott, amidőn egy férfi toppant a vad horda elé, és engem megmentett. Ocskay László volt.

- Helyesen cselekedett - felelt a tábornok.

- Nos, az én kívánságom az, hogy szeretném látni ugyanígy menekülni a várbeli asszonyokat, ellenségeimet, gyűlölőimet. Tábornok, teljesítse kérésem!

Stahremberg megcsavarta a bajuszát.

- Engedelmet, grófnő. Én nem vagyok játékszer az asszonyok kezében!

Sarkon fordult. A hintó kirobogott a várból. Vitte Szunyogh Lászlónét - Ocskay László végzetét -, keserű csalódottságában, elvakult dühében, amint öklével fenyegette a várat.

Repült a hintó a girbegörbe országúton. A kocsis, aki a hintó bakján ült, meg se mozdult. A lovak repültek maguktól. Hodolics alatt, ahol az országút eltér, a kocsis idegen útra fordult.

- Hová viszel, kocsis? - kérdezte Szunyoghné.

A kocsis a lovak közé csapott, aztán megfordult. Hirtelen levette arcáról az ősz szakállt és bajuszt. Szunyoghné szinte elsikoltotta magát, amikor a kocsisban Ocskay egyik legvakmerőbb hadnagyát, Jávorkát, a diákot ismerte fel.

- Te vagy az, Jávorka? Hogy kerültél ide? És most hová viszel?

Jávorka sötéten nézett az asszonyra.

- Ne kérdezze, grófnő... A brigadéros úr küldött az ön őrizetére, de fájdalom, későn érkeztem. Az árulást már nem akadályozhattam meg. Most elviszem oda, ahol megérdemlett büntetését elveszi az árulásért. Viszem Ocskay Lászlóhoz.

Az asszony kebléből egy nagy, mély, boldog sóhajtás röppent ki:

- Vigyél, Jávorka.

A kuruc sötéten dörmögte:

- Remélem, lesz annyi ereje a brigadéros úrnak, hogy széttapossa a fejét a szép kigyónak.

- Tapossa szét - rebegte boldogan az asszony.

A hadnagy megsuhogtatta az ostort. Vitte a négy paripa gyors iramban a hegyeken, völgyeken, erdőkön át azt az asszonyt, akinek fekete szeme, rubinpiros ajka, telt karja ölelése okozója volt annak, hogy két esztendő múltán elveszett a kurucok büszkesége, legszebbik virága, Ocskay László. Vitte a négy ló a kurucok végzetét, Eszterházy Juliannát úttalan utakon, sötét rengetegben pislogó tábornokok felé, ahonnan a tárogató hangzott. Mikor hegyszakadékok, meredélyek szélén robogott el a kocsi, talán elég lett volna egy mozdulata a Jávorka gyeplőtartó, erős karjának, hogy a mélységbe zuhanjon terhével a hintó, és a magyar történelem talán másképpen íródik az utolsó kétszáz esztendőben. De a rossz asszonyokra az ördög vigyáz. Mert folyton sarkukban vagon, leselkedik, megóvja őket idő előtti elbukástól. A hintó baj nélkül ért veszélyes útja céljához, Ocskaynak pedig egyéb dolga volt, mint számon kérni a Julianna árulását.

A labancot üldözte diadalmas csatákban Bécs kapujáig - míg messze Magyarországon az ocskói régi kastélyban egy szent nagyasszony, a hűséges hitves, hazaszeretetre, atyjuk tiszteletére oktatta az Ocskay apró cselédeit.

Az író leteszi a pennát.

A kuruc háborúk tündéri képe, diadala és szomorúsága midőn elvonul lelki szemei előtt, úgy látja, hogy az asszonyok akkor is olyanok voltak, mint mindig azelőtt és azóta. A Zrínyi Ilonák nagyságukkal, jóságukkal, nemességükkel nem építhettek annyit, amennyit egyetlen rossz asszony fel ne rúghatott volna a cipője sarkával...

A Rákóczi-forradalomban csaknem annyi volt a bámulatra méltó hős lelkű asszony, mint amennyi a férfi. Az asszonyok versenyre keltek a férfiakkal a haza szeretetében, bátorságban, kitartásban. Talán ha azok a hős lelkű asszonyok, a Zrínyi Ilonák nincsenek, a Rákóczi-szabadságharc nem is lett volna olyan nagyszerű, világraszólóan pompázatos. Az asszonyok az ő patyolat testükre felöltötték a csaták páncélját, majd a számkivetés hamuszínű köntösét. Rákóczi anyja, minden időknek egyik legbámulatosabb asszonya, esztendőig védi Munkácsot. Háborúz, mint egy férfi, és bátorságot, hősiességet önt a nemzet valamennyi asszonyába. Magyarországon akkor minden nő Zrínyi Ilona szeretett volna lenni, s az ő nyomdokába léptek a hazaszeretben. A történelem ezen a helyen, mintha eddigi mulasztásait egyszerre akarná helyrehozni, csapatostul jegyzi fel a hős asszonyok nevét. Hisz hős volt majd minden magyar asszony.

Aztán Törökország felől sóhajt a szél, a szélben a száműzöttek panasza hallik. A száműzetés sötétlen kenyerét megosztják az asszonyok a férfiakkal. A Mikes Kelemen néneje minden magyar asszony: minden magyar nőnek Rodostóban járt az álma.

Nagy idők! Az asszonyok megmutatták, milyenek, amikor szeretnek, amikor a hazát szeretik. A magyar nő apoteózisa a Rákóczi-forradalom. Soha nem avatkoztak annyit a nők a férfiak dolgába, mint ebben az időben. Ha néha ártottak is, sokat használtak...

A felsővadász Rákóczi-címert - vörös mezőben, hármas zöld halmon aranypallost tartó fekete sast - megfordították már régen: a kuruc világ a legendák világába lépett át alig kétszáz esztendő leforgása alatt. Az asszonyok, akik jók vagy rosszak voltak, egyformán eltűntek a föld porában. Csak árnyalakjuk kísért sok jó vitéz örök álma felett, akik halálának ők voltak okozói.

Krúdy Gyula

Rákóczi-nóta

Jaj, régi szép magyar nép,
az ellenség téged
miképp szaggat s tép!

Mire jutott állapotod,
romlandó cserép?

Mint egy ékes eleven kép,
valál olyan szép,
magyar nép!
De a sasnak körme között,
fonnyadsz, mint a lép.
Szegény magyar nép,
mikor léssz már ép?
Megromlottál, mint cserép.
Jaj, hát szegény magyar nemzet,
jóra mikor lép?

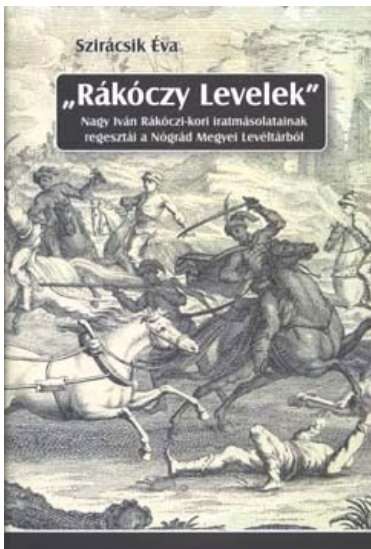
Jaj, országunk, jószágunk,
de főképpen hát mi magunk,
mint nyomorkodunk!
Az idegen nemzetségnek
rabjai vagyunk,
jaj, naponként mind elfogyunk,
jót ne is várjunk, s kívánjunk,
mert kegyetlen, embertelen
nemzet van rajtunk.
Jaj, meg kell halnunk,
meg nem maradunk,
nagy ellenség közt vagyunk.
Bizony, méltán ezek miatt
kesergünk, sírunk.

Rajtunk tenger a fegyver,
mert a német rajtunk
hever, s igen ver.
Mutogatja magát, mint egy
kényes gavallér,
nemzetünket hajtó pallér,
nem szán, mint hóhér,
akit ér addig veri, míglen neki
mindent nem ígér.
Látod, mely kövér,
bőrében sem fér,
de mégis mind többet kér,
alig vagyon országunkban
miatta kenyér.

Dr. Szirácsik Éva:
„Rákóczy Levelek”

Nagy Iván Rákóczi-kori iratmásolatainak regesztái a Nógrád Megyei Levéltárból

Nagy Ivánt (1824-1898) kortársai és korunk szakirodalma jóformán csak a "Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal" című, 1857-1865 között kiadott 12 kötetes és 1868-ban egy pótkötettel kiegészített fõmûve miatt tartja számon, s nem emlékezik meg róla a Rákóczi-kor feltárása kapcsán. A nagy geneológus életmûvéhez azonban számos nyomtatásban megjelent vagy kéziratban ránk maradt Rákóczi-korral foglalkozó írás tartozik, amely utóbbiakhoz sorolhatjuk a négy kötetbe másolt, "Rákóczy Levelek" címû munkáját is.

Nagy Iván a másolatok döntõ többségét 1853-ban készítette, ám a munkát a késõbbieken is folytatta, igaz kisebb lendülettel. Nagy Iván számára csak álm maradt, hogy másolati könyveit nyomtatásban is megjelentesse. Már 1854. február 7-én elküldte Vahot Imrének többek között "a Rákóczy forradalomban szerepelt férfiak kézirati hasonmásait", de az iratok nem kerültek nyomdába. A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságához 1861. október 4-én nagyszabású forráskiadási tervet adott be. A Történelmi Bizottsághoz intézett levél kultúrtörténeti kuriózum, hiszen azt jelenti, hogy a nógrádi tudós az elsők között szorgalmazta a Rákóczi-korszak iratainak kiadását. A Rákóczi-kor kutatását kisajátító Thaly Kálmán és Nagy Iván között azonban emberi, szemléleti, módszertani és tudományos ellentétek feszültek, ami gátjává vált a másolatok kiadásának. A vezérszerepre törõ Thaly ugyanis talán soha nem tudta megbocsátani, hogy Nagy Iván korábban kezdett el foglalkozni a korszakkal, és sokat is tudott róla. Thaly az érzelmek oldaláról közelített kutatási tárgya felé, anekdotákkal fûszerezett históriákat írt emberfelettinek ábrázolt hõseirõl, míg Nagy Iván a forráskritika, a rekonstrukciós módszer talaján állva a kor valóságát kívánta feltárni.

Mûvének a kissé megtévesztõ "Rákóczy Levelek" címét adta. A kötetek ugyanis nem csupán azokat az 1703-1711 között keletkezett leveleket tartalmazzák, amelyeket a Rákóczi-szabadságharc idején II. Rákóczi Ferenc küldött Nógrád vármegyének, hanem a császári vagy fejedelmi oldalon álló, alacsonyabb vagy magasabb pozícióban lévõ tisztségviselõk és katonák, illetve hivatalok különféle okból küldött leveleit is, esetleg Nógrád vármegye határozatait. Az 1853-ban másolt levelek egységet képeznek annyiban, hogy a Rákóczi-szabadságharc alatt Nógrád vármegyének küldött iratok számottevõ részét alkotják, s tartalmuk elsõsorban a vármegyét érinti, míg a késõbb keletkezettek nem feltétlenül, de az utóbbiak szerepe nem hanyagolható el a Magyar Királyság, Stájerország, Gömör és Trencsén vármegyék története szempontjából.

A források alapján átfogó kép mutatható be a Nógrád vármegyét fokozottan érintõ hadi, politikai, gazdasági eseményekrõl, azok lefolyásáról és háttérérõl. Ugyanezen iratok számos adattal szolgálnak más vármegyék, elsõsorban a szomszédos Pest-Pilis-Solt, Hont, Zólyom, Heves és Külsõ-Szolnok vármegyék, illetve Kishont kerület és nem utolsósorban az ország korabeli történetére vonatkozóan is.

A Nagy Iván által lemásolt és idõrebe szerkesztett, több mint 500 irat pótolhatatlan forrása a Rákóczi-kor kutatásának, hiszen ezek döntõ többsége nem maradt fenn eredetiben. Az eddig kevésbé kutatott másolatok forrásértéküket és -gazdagságukat tekintve mindenképpen további érdeklõdésre tarthatnak számot. A Nógrád Megyei Levéltárnak a szécsényi országgyûlés 300. évfordulóján megjelenõ regesztakötete ezt a felbecsülhetetlen tudományos és kulturális jelentõségû hagyatékot kívánja a kutatók és az érdeklõdõk figyelmébe ajánlani, illetve hozzáférhetőbbé tenni.

A fejedelem karácsonya

1716 karácsonyán a franciaországi Grosbois kolostorában egy magas termetű, erőteljes, negyvenéves férfi hajolt az íróasztalára készített kézirat fölé: II. Rákóczi Ferenc száműzött fejedelem. A pislákoló gyertyafényben vallomásait veti papírra.

Kevés híján hat esztendeje, hogy hazáját elhagyni kényszerült; négy éve él Franciaországban, és 1715 ösze óta él ebben az eldugott, erdei kolostorban.

A kamaldulinak nevezett szerzetesrendet, a bencések szigorú ágát Szent István királyunk kortársa, egy ravennai herceg - Szent Romualdo - alapította a toszkánai Camaldoli falucskában. A világtól elvonult, de átlagon felülően művelt remeték szívesen fogadtak tartós szállóvendégeként vezekelni vágyó világiakat.

Egy ránk maradt francia nyelvű napirendből - Notes sur la vie du prince Rákóczi - ismerjük életvitelét: éjjel után egy óraker kelt, imádkozott, zsolozsmázott, misét hallgatott a többiekkel, majd megvirradván, a szerzetesekkel együtt teljes némaságban fizikai munkát végzett. Pénteken böjtölt: csak kenyeret és vizet vett magához. Délután írt, olvasott: hét óra tájt feküdt le.

A bujdosó fejedelem önként választotta ezt az életmódot; a királyi udvar és személyesen XIV. Lajos kedvelte. A Watteau képeiről ismert világból, kerti ünnepélyek és vadászatok örömei elől zárkózott ide. A mindig is mélyen vallásos lelki életű fejedelem, elveszítvén élete értelmét: a haza szolgálatát, megcsömörlött a világtól.

Fölhagytam a világi történeteknek és az ifjúságot rabul ejtő, kitalált regényeknek olvasásával. Itt, Grosbois-ban Szent Ágoston Vallomásait és egy francia jezsuitának Az üdvözülés jelentősége című könyvét olvastam leggyakrabban.

Kolostori életvitele kíséretének egyik tagjára, Ilosvay Jánosra annyira hatott, hogy a református nemesúr katolikus hitre tért. Rákóczit boldoggá tette, amikor a rendházfőnök beszámolt neki Ilosvay e szándékáról, amelyet a magyar nemesúr január hatodikán, vízkereszt napján jelentett be.

Rákóczi elvonulása a világ zajától akkora feltűnést keltett, hogy Nagy Péter orosz cár is odakíváncskodott hozzá, mert csodálta ezt a nagy embert.

II. Rákóczi Ferenc annyira megkedvelte Grosbois remetemagányát, hogy halála után szívét végrendeletileg itt hantoltatta el. A vezérlő fejedelem Rodostóban eltemetett és 1906-ban a kassai székesegyházba átszállított teste "hazatért"; szíve azonban, kéziratával együtt, Grosbois-ba került. (Mivel a kolostor később megszűnt: ki tudja, hol porlad ez a szív...) A rendházfőnök 1737-ben a kolostor templomában emléktáblát helyezett el a szív elhantolása alkalmából.

Ez az 1716-os karácsonyeste a magyar irodalom történetének nagy pillanata. Remekmű születik. Alig pár hónapja, 1716 őszén halt meg a hosszú bécsi fogságából szabadult Bethlen Miklós, a másik jeles önvallomásíró; amikor Bethlen és Rákóczi művük témájáról saját életüket választották: a magyar regény felé tették meg az első lépéseket.

Rákóczi kitűnő író: fojtottan indulatos, higgadságot színlelően szenvedélyes, körmondatai labirintusába szinte már az eltévedés reményével gyönyörövel beléveszni látszó, de onnan a tények és gondolatok szilárd fogódzóival mégis irigylésre méltó könnyedséggel kiszabaduló fejedelem már-már erotikusan szenvedélyes vallásosságával kora legnagyobbjai közé tartozik. Vallomása a betlehemi Jézushoz írt életgyónás:

Tebenned érzem magam, Jézusom, és ezért nem Betlehemben foglak keresni, hanem a szívemben, melyet kegyelmed révén arra méltattál, hogy megszüless benne... Az írásra Szent Ágoston ihlette: amikor néhány hónappal ezelőtt Hozzád szóló Vallomásait olvastam.

A Magyarországtól távoli francia erdők mélyén, gyertyák pislákoló fényében, karácsonyeste felidézi édesanyja emlékét, megelevenítve Zrínyi Ilona alakját, amint a munkácsi vár falán három éven át vezényli katonáit - kisleány mindig mellette - az ostromló császáriak ellen; a gyermek bécsi megaláztatását, amint anyjával és nővérével együtt, szitkozódó tömeg között hurcolják fogságba; csehországi iskoláztatását, amikor meg kellett tanulnia színlelni, mintha feledte volna magyar mivoltát; és a nagy pillanatot, amikor elhatározta, hogy a felkelők élére áll:

1699-ben kezdtem fölírni elképzeléseimet az ország bajainak és nyomorúságának orvoslásáról Bercsényi gróf előtt...

A Vallomások utolsó sorainak papírra vetésekor feltámadt benne a magyar főnemes önérzete, s felsorolja rangját és címeit:

Aki ezt írta, Uram, teelötted hamu és fűreg, minden bűnösök legbűnösebbike; ámde a világ előtt: II. Rákóczi Ferenc, a Szent Római Birodalom hercege, a Te kegyelmedből Erdély fejedelme, Magyarország részeinek ura, a székelyek grófja, Munkács, Sárospatak, Tokaj, Regéc, Szerencs, Ónod, Somlyó, Lednice örökös ura, aki lelke hálójának jeléül és a szeretet zálogaként írását megőrzésre hátrahagyta Keresztelő Szent János grosbois-i kamalduli szerzeteseinek, akiknek szent életétől és példaitól vezetve és Isten kegyelmétől segítve mindezeket megtapasztalta, hogy nyilvánvalóvá váljanak a Te csodálatos tetteid, Uram, az olvasók pedig, akiknek fohászait kéri az író, imádják gondviselésedet.

Ez az Isten előtt alázatos, a világ előtt öntudatos férfi - megjelenése erő és tekintélyt sugároz, jegyezte fel róla Saint-Simon herceg - nyitott ajtót a celláján kopogtató, nála tisztelni óhajtó Nagy Péter, minden oroszok cárja előtt.

Nemeskürty István

Kuruc hagyományörzés Salánkon

Az ünnepi alkalmak értékteremtő ereje akkor nyilvánul meg a maga teljességében, ha az segít a közösség egyéni arculatának megőrzésében, hangsúlyozták a Salánki Kuruc Hagyományörző Nap szónokai. A Rákóczi hagyományokat híven őrző község központjában álló Rákóczi-emlékparkban kezdődő, majd a polgármesteri hivatalban Rákóczi-konferenciával folytatódó, végezetül a futballpályán vidám népnepfélyel záruló rendezvény ennek a gondolatnak a jegyében telt el.

Daróczi György, Salánk polgármestere köszöntőjében annak a reményének adott hangot, hogy a mostani Kuruc Hagyományörző Nap kurucfesztivállá női ki magát. Ehhez minden feltétel adott, a település lakói híven őrzik a Rákóczi-hagyományokat, az itteni közösségek számos olyan rendezvényt szerveztek az elmúlt évek során, melyek méltán öregbítették Salánk község eddigi jó hírnevét. A nagyságos fejedelem a következő jelmondatot íratta zászlajára: "Istennel a hazáért és a szabadságért". Ha jól belegondolunk, belátjuk: e három szó csak együtt lehet hiteles - kezdte ünnepi beszédét Milován Sándor, a megyei tanács képviselője, a KMKSZ alelnöke. - És ne higgyük azt, hogy a kuruc-labanc ellentét mára idejét múlt, a fájó emléké Magyarországi 2004. december 5-i népszavazás megmutatta, hogy a közösségben, nemzetben való gondolkodás távolról sem minden magyarországi lakosra jellemző.

Kész Barnabás történelemtanár visszatekintett a község közel 700 éves történetére, kiemelve, hogy a salánkiak derekasan részt vettek mind a török, mind a tatár, mind a Habsburg-ellenes küzdelmekből. Méltónak kell lenni a derék őshöz, fogalmazta meg a mostani és az utánunk következő nemzedékek feladatát a felszólaló.

A köszöntő beszédek után a Salánki Középsiskola tanulóinak Rákóczi korát felidéző műsora következett, ennek során dalok és versek hangzottak el.

A későbbiekben az ünneplő közönség a polgármesteri hivatal épülete elé vonult. Itt az egyik teremben Kész Margit, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára nyitotta meg az erre az alkalomra szervezett néprajzi kiállítást. Ennek révén betekintést nyerhettünk az itteni földműves és iparos ősök mindennapjaiba: a méltán híres hordókészítő mesterek szerszámai, legszebb munkái mellett megcsodálhattuk a salánki szövönők munkáit is. A Salánki Kuruc Hagyományörző Nap tudományos konferenciával folytatódott. Ennek során Csatári György, a beregszászi főiskola tanára a Rákóczi-szabadságharc helyi eseményeit elemezte. Braun László főiskolai tanár Bercsényi Miklós portréját rajzolta meg, Gönczy Andrea Rákóczi és a nemzetiségek viszonyát elemezte előadásában. Józán Lajos lelkipásztor neves salánki famíliák családi krónikáin keresztül mutatta be Salánk település történetét. Székely Gusztáv Werbőczy Istvánról, vidékünk híres szülöttéről, a Hármas könyv megalkotójáról tartott előadást. Kész Barnabás pedig arról számolt be, hogy a helybeliek miként őrzik a nagyságos fejedelem és hűséges udvari embere, Mikes Kelemen emlékét. Kész Margit történelmi hagyomány és lokális identitás címmel tartott érdekes előadást.

A népiünnepély a futballpályán folytatódott. Labdarúgótorna, huszár hagyományörző bandérium bemutatója, kirakodóvásár, szépségverseny, tombola, az Öreg horgász szobrának felavatása - volt itt minden, ami egy jól sikerült falunaphoz szükséges. S természetesen lacikonyhák egész sora gondoskodott arról, hogy senki ne maradjon éhen, szomjan. A közel kétezer embert megmozgató rendezvény éjfélig tartó táncmulatsággal ért véget.

Eszenyi Gábor

Forrás: [Kárpátinfo hetilap](#)

A vármegye címere

10. Beszterce-Naszód vármegye

Beszterceszék, és Naszód vidék egyesítése révén jött létre. Központja Beszterce városa volt, amelyet az Árpád-házi királyaink által betelepített szászok alapítottak. Szabad bíróválasztási jogot kapott, amit Károly Róbert felesége engedélyezett 1334-ben. A címet 1876-ban alakították ki. A jobboldali pajzsot Beszterceszék teljes címere látható, amely azonos az Arjon királyunk címérével, amit Nagy Lajos adományozott a megyének. A fevélkoronából kinövő patkót harapó strucc, azt jelképezi, hogy a strucc legyőzi a lovat. A baloldali pajzsot egy patak keresztezi. Jobbra Romulus és Remus az anyafarkassal, balra Mars isten. Háttérben a Kárpátok fenyvesei, és havasait. A nap sugaraitól megvilágítva, Havasalföld címeralakja a keresztet tartó sas látható. Romulus és Remus a román nép latin eredetűre utal. Mars isten baljában pajzsot tart, amelyben a V. R. R. betűk jelentése Virtute Romana Rediviva (újjaszülött római erény).

A címer mahagoni fából készült.

A vármegye területe; 4333 km²-volt. A trianoni békeszerződés (1920. jún. 4.) alapján a történelmi vármegye egész területét Románia részévé tették.

Rákóczi fája, szilfamatuzsálem, Balatonkenese (Akarattya)

A hatalmas (750 cm körméretű) szilfamatuzsálem sajnos 1969 óta halott, csak a csonkja látható.

A helyi legenda szerint itt járt Rákóczi fejedelem, és e fához kötötte a lovát, amikor kihirdette az ország akaratát. A népi etimológia szerint innen származik a település neve: Akarattya. A valóság viszont az, hogy a fejedelem soha nem járt e vidéken, csak Bottyán János generális; a híres brigadéros, Béri Balogh Ádám (akinek nevét a Honvéd üdülő viseli) valóban vívott egy győztes csatát a labancokkal e fa közelében. A Rákóczi fája egyébként valamikor a megyehatárt is jelölte. A kidőlt szilfa mögé 1991. június 30-án mamutfenyőt ültettek, melynek táblája a 'nagy' elődre emlékeztet: SZABADSÁGFA A RÁKÓCZI SZILFA EMLÉKÉRE 1991. június. Szabadon látogatható.

A Rákóczi Hírlevelet szerkeszti: Fenyvesi Miklós

Fogadják jó szívvel, olvassák szeretettel!

miklos.fenyvesi@fibermail.hu

A Rákóczi Hírlevelet terjeszti a

<http://www.karpatiharsona.info/>